

Genitivudviklinger i yngre bornholmsk – morfologiske konsekvenser af klitisering

Af ALEX SPEED KJELDSSEN

En af de mere interessante og hidtil helt ubelyste morfologiske forskelle mellem traditionelt og nutidigt bornholmsk er relateret til dannelsen af genitivformer. Nærværende undersøgelse viser således, at der i forskellige bøjningskategorier og -former i løbet af 1900-tallet er indtruffet en række morfologiske ændringer i endelsernes manifestation (i genitiv). Disse ændringer kan under ét forklares som udløst af genitivmarkørens overgang til en ren klitik, der kan hægtes på ordets singulære og plurale grundform. I artiklen redegøres først for forholdene i traditionelt bornholmsk, hvorefter forholdene i de relevante kategorier gennemgås på basis af et bornholmsk skrift- og talesprogskorpus samt en acceptabilitetstest udført blandt 17 ældre informanter. Artiklens hovedfokus ligger på enklitiseringsprocessens betydning for de morfologiske forhold, men andre forhold relateret til brug af genitiv i bornholmsk behandles også, bl.a. den særlige genitivdannelse på *-(s)a* og brugen af genitiv efter præp. *te* 'til', ligesom udviklingen af et andet relateret morfologisk forhold (best. pl. på *-arna* vs. *-erna* ved substantiver med pluralis på *-er*) undersøges.

1 Indledning

Mens udtale- og bøjningsforhold i traditionelt bornholmsk er forholdsvis godt belyst i Thomsen og Wimmers sproglære, der tjener som indledning til Espersens bornholmske ordbog fra 1908, er der kun forsket begrænset i senere udviklinger i den bornholmske dialekt.¹

En af de mere interessante udviklinger er relateret til dannelsen af genitivformer, idet en række morfologiske udviklinger kan forklares som resultat af genitivmarkørens overgang til en ren klitik, der helt mekanisk kan hægtes på substantivernes bestemte og ubestemte grundform.

¹ Jeg takker Karen Margrethe Pedersen for en mængde yderst værdifulde kommentarer til en tidligere version af nærværende artikel.

Nærværende artikel fokuserer på enklitiseringsprocessens betydning for de morfologiske forhold, mens syntaktiske forhold relaterede til ændringen, fx anvendelsen af såkaldt gruppegenitiv, hvor *-s* syntaktisk føjes til en frase og ikke et enkelt ord, lades uden for diskussion.²

I afsnit 2 redegøres for undersøgelsens empiriske grundlag, mens forholdene i traditionelt bornholmsk opridses i afsnit 3. I afsnit 4 redegøres herefter for forholdene i de relevante bøjningskategorier og *-*former. Det drejer sig for det første om tilfælde, hvor en endelses *-a* i traditionelt bornholmsk ændres til *-e* foran et genitiv-*s*, nemlig i ubestemt singularis af substantiver på *-a* (afsnit 4.1), ubestemt pluralis af substantiver med pluralis på *-a* (afsnit 4.2), bestemt pluralis af substantiver med pluralis på *-a* (afsnit 4.3) og bestemt pluralis af substantiver med pluralis på *-er* (afsnit 4.4). For det andet drejer det sig om maskuline substantiver i bestemt singularis, hvor grundformens *-ijn* i traditionelt bornholmsk (i et synkront perspektiv) ændres til *-en* foran et genitiv-*s* (afsnit 4.5). Afsnit 4 rummer også en redegørelse for forholdene omkring de alternative bestemte genitivformer på *-enes* (afsnit 4.6) og for levn af ældre forhold med bøjning af såvel stamme som efterhængt artikel (afsnit 4.7), inden der foretages en sammenfatning af de iagttagne udviklinger (afsnit 4.8). I afsnit 5 omtales visse andre forhold, som ikke er direkte relaterede til enklitiseringsprocessen, men dog er knyttede til brugen af genitiv. Det drejer sig om den særlige genitivdannelse på *-(s)a* (afsnit 5.1) og brugen af genitiv efter præp. *te* ‘til’ (afsnit 5.2). En sammenfatning af undersøgelsens vigtigste resultater findes i afsnit 6. Et tillæg anført efter konklusionen redegør for en længere diskussion af de alternative bestemte genitivformer på *-enes*, som fandt sted i den lokale dagspresse i 1950’erne.

2 Undersøgelsens grundlag

Undersøgelsens empiriske grundlag udgøres af følgende kilder:

1. Eksisterende beskrivelser af traditionelt bornholmsk (Wimmer & Thomsen 1908) og senere stadier af dialekten (bl.a. Møller 1918).
2. Bøjningsoplysninger i de forskellige glossarer, som indgår i den bornholmske metaordbog (bornholmskordbog.ku.dk; herefter forkortet BO).
3. BO-korpusset, som udgøres af:

² Om gruppegenitiv og ændringen i genitivmarkørens status fra affiks til klitik i dansk, se Jespersen 1934 og Herslund 2001. For en række nyere bidrag om genitiv i diverse germanske sprog, se Ackermann et al. 2018, der også indeholder henvisninger til fremstillinger af udviklingen i de nordiske sprog.

- a. Citater i de bornholmske ordbøger og ordlister, der indgår i BO (ca. 342.000 *tokens*).³
  - b. Søgbare tekster på BO's tekstsider.⁴ Det drejer sig om en stor del af Otto J. Lunds forfatterskab, nemlig *Lyngblomster* (1930), *Enj Urtakåst* (1933), *Vår Larkan ryggar* (1935), *Slidara* (1939), *Bråfolk å Stommene* (1941), *Forr i Tider* (1944), *Hawed e mit* (1945), *Enj Håzlehorra* (1947) og *Jem å Jor* (1948), samt J.P. Kuhres *Borringholmska Sansåger* (1938), i alt ca. 310.000 *tokens*.
4. Et bornholmsk talesprogs-korpus (dialektoptagelser) med 27 informanter født i perioden 1875–1931 (langt størstedelen er født i årene lige omkring 1900 og blot to er født efter 1907). Korpusset, der rummer ca. 100.000 *tokens*, er blevet transskriberet i PRAAT (i dialektortografisk gengivelse ledsaget af rigsdansk oversættelse) af Birgitte Borby Hansen, der er frivillig ved BO, og gennemlyttet af undertegnede i relation til arbejdet med nærværende artikel. Korpusset er endnu ikke offentliggjort, men vil blive publiceret på BO's hjemmeside.⁵
  5. En acceptabilitetstest udført i relation til arbejdet med nærværende artikel. Informanterne udgøres af 17 bornholmere, der er tilknyttede BO som frivillige (og dermed har en særlig interesse for dialekten). De er født i perioden 1934–1961 (de fleste i 1940'erne), og 14 af dem taler dialekt til daglig (evt. suppleret af en form for rigsmål i bestemte sammenhænge), mens de resterende tre, der er bosat på Sjælland, kun taler bornholmsk i særlige kontekster (ved kommunikation med andre bornholmsktalende – de er alle hyppigt på Bornholm, hvor de har familie og/eller sommerhus). Gruppen må som helhed siges at tale en form for dialekt, der ligger inden for normalen for bornholmere i den pågældende aldersgruppe. Selve testen udførtes ved, at informanterne fik en sætning eller en del af en sætning oplæst samtidigt med, at de kunne følge med på skrift og krydse af. Den relevante ordform var fremhævet med halvfed skrift, og informanterne skulle i hvert tilfælde tage stilling til, om en given form var deres egen (blev brugt af dem selv), om den forekom dem forkert, eller om den forekom dem acceptabel/gangbar uden

3 Her som i det følgende referer *tokens* til ord i løbende tekst.

4 Jf. <https://bornholmskordbog.ku.dk/q.php?p=bo/tekster>.

5 Korpusset udgøres dels (og primært) af optagelser fra lydarkivet ved Center for Dialektforskning, Københavns Universitet, dels af optagelser tilvejebragte i projektet "Bornholms Sagnteater" (som led i projektet indspillede man i 1993 22 kassettebånd, der er tilgængelige i digital form fra <https://bornholmskebilleder.brk.dk/main/thumbnailview/qsr=sagnteater>).

at være deres egen form. Det sidste kan både dække over mere traditionelle former og mere udtyndede dialektformer.⁶

Bornholmske eksempler gengives i dialektortografisk form i overensstemmelse med principperne bag BO's ordliste, og for læsbarhedens skyld er de forskellige kilders ortografi normaliseret i overensstemmelse hermed. Det kan særlig noteres, at *â* betegner det mørke *a* som i svensk *sal* (*a*), at *jl(l)* betegner det palatale *l* (*l*), at *jn(n)* betegner det palatale *n* (*ŋ*), og at *z* betegner det stemte *s*.

3 Forholdene i traditionelt bornholmsk

De for studiet af genitivudviklinger vigtigste karakteristika ved bøjningen af stærke og svage substantiver i bestemt og ubestemt form i traditionelt bornholmsk fremgår af paradigmerne i Tabel 1 og 2 (i relation til genitivdannelsen, jf. Wimmer & Thomsen 1908: § 134).

Som eksempler på stærke maskuliner er anført *arm* 'arm' (pl. *arma*) og *gjæst* 'gæst' (pl. *gjæster*). Langt de fleste stærke maskuliner bøjes som *arm*. Af stærke femininer er anført *sâg* 'sag' (pl. *sâger*) og *væggj* 'væg' (pl. *væggja*). Langt de fleste stærke femininer bøjes som *sâg*. Som eksempel på stærke neutrer er anført *sjev* 'skib' (pl. *sjev*).

Som eksempler på svage maskuliner er anført *tima* 'time' (pl. *tima*), *horra* 'dreng' (pl. *horra*), *bâgara* 'bager' (pl. ubest. *bâgara*, best. *bâgarna* med synkope) og den oprindelige konsonantstamme *bone* 'bonde' (pl. *bønner*). Langt de fleste svage maskuliner bøjes som *tima* (når man ser bort fra de talrige afledninger på *-ara*). Som eksempel på svage femininer er anført *rosa* 'rose' (pl. *roses*). Som eksempel på svage neutrer er anført *æbble* 'æble' (pl. *æbble*). Den uhyre lille gruppe af neutrer på *-a* (ældre *an*-stammer, fx *iva* 'øje', pl. *iven*) er ikke eksemplificeret.

Som det fremgår af tabellerne, ændres et *-a* umiddelbart foran genitivens *-s* gennemgående til *-e* (*-ə*). De relevante kategorier er fremhævet med halvfed skrift i Tabel 1 og 2.

Opsummerende kan det siges, at det i den stærke bøjning rammer:

⁶ Inkluderingen af den tredje kategori (former, der vurderes som gangbare uden at være informanternes egne) er bl.a. taget med for at forhindre, at særlig sprogbevidste dialektinteresserede kom til at vælge en mere traditionel form end deres egentlige form. I denne forbindelse er det imidlertid værd at fremhæve, at man i analysen af svarene først og fremmest bør tage hensyn til de to førstnævnte kategorier (former, der af informanterne er blevet kategoriserede som deres egne eller som forkerte), bl.a. fordi informanternes sproglige tolerance kan variere betragteligt. Generelt kan man dog godt tillade sig at konkludere, at informanternes karakteristik af former som gangbare (ikke-egne) stemmer relativt godt overens med virkeligheden.

- Ubestemte pluralisformer af substantiver med pluralis på *-a*. Langt størstedelen af ordene er maskuliner, fx *arma–armes* ‘arme–armes’, men også et mindre antal femininer tilhører denne kategori, fx *væggja–væggjes* ‘vægge–vægges’.
- Bestemte pluralisformer af de samme substantiver med pluralis på *-a*, fx *arana–armanes* ‘armene–armenes’ og *væggjana–væggjanes* ‘væggene–væggenes’.
- Bestemte pluralisformer af substantiver med pluralis på *-er*. Langt størstedelen af ordene er femininer, fx *sâgarna–sâgarnes* ‘sagerne–sagernes’, men også et mindre antal maskuliner tilhører denne kategori, fx *gjæstarna–gjæstarnes* ‘gæsterne–gæsternes’.

I den svage bøjning rammer det:

- Ubestemte singulære former af substantiver på *-a*, både maskuliner, fx *tima–times* ‘time–times’, og femininer, fx *rosa–roses* ‘rose–roses’.
- Ubestemte plurale former af maskuline substantiver på *-a*, fx *tima–times* ‘timer–timers’.
- Bestemte plurale former af substantiver på *-a*. Det drejer sig både om maskuliner, fx *timana–timanes* ‘timerne–timernes’ og *bâgarna–bâgarnes* ‘bagerne–bagernes’ og femininer, fx *rosarna–rosarnes*.

Til de alternative i parentes anførte bestemte genitivformer på *-enes* (alle køn i sg. og m./n. i pl.) og *-ernes* (f. pl.) bemærker Wimmer og Thomsen (1908: §§ 135–137) det følgende:

- Formerne på *-enes* er særlig hyppige ved svage maskuliner⁷ (i såvel sg. som pl.; som eksempler nævnes *skaddenes* ‘skadens/skadernes’, *tømmenes* ‘tom-melfingerens/-fingrenes’, *hânenes* ‘hanens/hanernes’, *ungenes* ‘ungens/ungernes’, *horrenes* ‘drengens/drengenes’, *bâuenes* ‘buens/buernes’ og *bâllenens* ‘barnets/børnenes’⁸), men skulle ifølge Wimmer og Thomsen også være frekvente i svage femininer (i sg., ligesom pluralisendelsen *-ernes* i samme ordtype; som eksempler nævnes *hønnes* ‘hønsens’, *dâuenes* ‘duens’ og *stâuenes* ‘stuens’ med pluralisformerne *hønnernes* ‘hønernes’, *dâuernes* ‘duernes’ og *stâuernes* ‘stuernes’), mens de ifølge Wimmer og Thomsen

7 Dog aldrig ved maskuliner på *-ara*, fx *bâgara* ‘bager’.

8 Det sidstnævnte ord er dog (historisk set) ikke et svagt substantiv og adskiller sig i sin bøjning i andre henseender fra de oprindelige *an*-stammer. Når ordet inkluderes i gruppen af svage maskuliner hos Wimmer og Thomsen, skyldes det rimeligvis, at de tager udgangspunkt i formen *bælli*, hvor det udlydende *i* skyldes vokalisering af et oprindeligt *g* (*bælli* er en sideform til *bæll*, og fordelingen af formerne er til dels regionalt bestemt, idet formen *bæll* ifølge BO tidligere særlig har været anvendt på nordlandet, mens formen *bælli* har været den almindelige andre steder).

skulle være sjældnere i neutrer (som eksempel nævnes *gjårenes* ‘gærdets/gærdernes’). I nogle ord skulle formerne ifølge Wimmer og Thomsen være så godt som enerådende.

- Omend i mindre grad bruges formerne også jævnlig ved stærke substantiver (Wimmer og Thomsen nævner specifikt maskulinumformerne *armenes* ‘armens/armenes’, *karenes* ‘mandens/mændenes’, *bæjnkjenes* ‘bænkens/bænkernes’ og *bjørnenes* ‘bjørnens/bjørnenes’, femininumformerne *vommenes* ‘vommens’ (pl. *vommernes*) og *koenes* ‘koens’ (pl. *kjörenes*) samt neutrumformerne *fårenes* ‘fårets/fårenes’ og *sjevenes* ‘skibets/skibenes’).
- Hvis et stærkt bøjet substantiv ved tilføjelse af *-enes* ville sammenfalde med et svagt bøjet substantiv med samme endelse, bruges denne form ifølge Wimmer og Thomsen som regel kun ved det svagt bøjede substantiv (som eksempler anføres, at *tømm* f. ‘tømme’ i genitiv i bestemt form hedder *tømmens*, mens *tømma* m. ‘tommelfinger’ kan hedde såvel *tømmajns* som *tømmenes*, og at *bønn* f. ‘bøn’ i genitiv i bestemt form hedder *bønnens*, mens *bønna* f. ‘bønne’ i samme kategori kan hedde såvel *bønnans* som *bønnes*).
- En række substantiver er i traditionelt bornholmsk underlagt visse morfofonematiske regler, som bevirker, at bestemthedsendelsen optræder som *-Ø* eller i reduceret form (for en oversigt se Kjeldsen 2021: 114–116). Det gælder for femininer med stammeudlyd på *-r* og *-l*, der i traditionelt bornholmsk danner bestemt form på *-n* (og ikke *-en*). Disse danner i bestemt form i reglen genitiv på *-s*, sjældent på *-enes* (som eksempler nævner Wimmer og Thomsen *fjærns* og *fjærenes* ‘fjerens’, *mærns* og *mærenes* ‘hoppens’, *gjårns* ‘gærens’, *solns* ‘solens’ og *jylns* ‘julens’, mens *konna* ‘kone’, der i bestemt form har den særlige kontraktionsform *konn*, i genitiv kan hedde såvel *konnns* som *konnens* og *konnenes* (men ikke *konnans*). Det gælder også for maskuliner på *-jn* (*ŋ*), femininer på *-n* og neutrumsord på *-d* (*ð*), der i traditionelt bornholmsk er identiske i bestemt og ubestemt form i singularis, ligesom neutrumsord på *-n* er det i pluralis. Sådanne ord kan derfor undertiden lyde ens i genitiv i de pågældende kategorier. Wimmer og Thomsen nævner formerne *dræjns* ‘dreng(en)s’ (dvs. ‘karl(en)s’), men pl. *dræjnnes* og *dræjnnanes*, *majns* ‘mand(en)s’, *âns* ‘and(en)s’, men pl. *ænners* og *ænnarnes*, *hâuds* ‘hoved(et)s’, men pl. *hâuds* og *hâudens*, *fâds* ‘fad(et)s’, *bens*, *beneds*, men pl. *bens* ‘ben(ene)s’. Wimmer og Thomsen bemærker imidlertid, at den bestemte form i reglen er forskellig fra den ubestemte og hedder *dræjnnens* (eller *dræjnnenes*), *majnens*, *ânens*, *hâudeds*, *fâdeds*, *benens* (og *benenes*) etc.

		Maskulinum		Maskulinum	
		ubest.	best.	ubest.	best.
sg.	nom.	<i>arm</i>	<i>arm-ijn</i>	<i>gjæst</i>	<i>gjæst-ijn</i>
	gen.	<i>arm-s</i>	<i>arm-en-s</i> (<i>arm-enes</i>)	<i>gjæst-s</i>	<i>gjæst-en-s</i> (<i>gjæst-enes</i>)
pl.	nom.	<i>arm-a</i>	<i>arm-a-na</i>	<i>gjæst-er</i>	<i>gjæst-ar-na</i>
	gen.	<i>arm-e-s</i>	<i>arm-a-ne-s</i> (<i>arm-enes</i>)	<i>gjæst-er-s</i>	<i>gjæst-ar-ne-s</i> (<i>gjæst-ernes</i>)
		Femininum		Femininum	
		ubest.	best.	ubest.	best.
sg.	nom.	<i>sâg</i>	<i>sâg-en</i>	<i>væggj</i>	<i>væggj-en</i>
	gen.	<i>sâg-s</i>	<i>sâg-en-s</i> (<i>sâg-enes</i>)	<i>væggj-s</i>	<i>væggj-en-s</i> (<i>væggj-enes</i>)
pl.	nom.	<i>sâg-er</i>	<i>sâg-ar-na</i>	<i>væggj-a</i>	<i>væggj-a-na</i>
	gen.	<i>sâg-er-s</i>	<i>sâg-ar-ne-s</i> (<i>sâg-ernes</i>)	<i>væggj-es</i>	<i>væggj-a-ne-s</i>
		Neutrum			
		ubest.	best.		
sg.	nom.	<i>sjev</i>	<i>sjev-ed</i>		
	gen.	<i>sjev-s</i>	<i>sjev-ed-s</i> (<i>sjev-enes</i>)		
pl.	nom.	<i>sjev-</i>	<i>sjev-en</i>		
	gen.	<i>sjev-s</i>	<i>sjev-en-s</i> (<i>sjev-enes</i>)		

Tabel 1. Stærke substantiver (udlyd på konsonant) i grundform (nominativ) og genitiv i ubest. og best. form. (eksempler: *arm* ‘arm’ m., *gjæst* ‘gæst’, m. *sâg* ‘sag’ f., *væggj* ‘væg’ f. og *sjev* ‘skib’ n.)

		Maskulinum		Maskulinum	
		ubest.	best.	ubest.	best.
sg.	nom.	<i>tim-a</i>	<i>tim-a-jn</i>	<i>horr-a</i>	<i>horr-i-jn</i>
	gen.	<i>tim-e-s</i>	<i>tim-a-jn-s</i> (<i>tim-enes</i>)	<i>horr-e-s</i>	<i>horr-e-n-s</i> <i>horr-i-jn-s</i> (<i>horr-enes</i>)
pl.	nom.	<i>tim-a</i>	<i>tim-a-na</i>	<i>horr-a</i>	<i>horr-a-na</i>
	gen.	<i>tim-e-s</i>	<i>tim-a-ne-s</i> (<i>tim-enes</i>)	<i>horr-e-s</i>	<i>horr-a-ne-s</i> (<i>horr-enes</i>)
		Maskulinum		Maskulinum	
		ubest.	best.	ubest.	best.
sg.	nom.	<i>bon-e</i>	<i>bon-i-jn</i>	<i>bâgar-a</i>	<i>bâgar-i-jn</i>
	gen.	<i>bon-es</i>	<i>bon-e-n-s</i> <i>bon-i-jn-s</i>	<i>bâgar-es</i>	<i>bâgar-e-n-s</i> <i>bâgar-i-jn-s</i>
pl.	nom.	<i>bønn-er</i>	<i>bønn-ar-na</i>	<i>bâgar-a</i>	<i>bâgar-na</i>
	gen.	<i>bønn-er-s</i>	<i>bønn-ar-ne-s</i>	<i>bâgar-es</i>	<i>bâgar-ne-s</i>
		Femininum		Neutrum	
		ubest.	best.	ubest.	best.
sg.	nom.	<i>ros-a</i>	<i>ros-a-n</i>	<i>æbbl-e</i>	<i>æbbl-e-d</i>
	gen.	<i>ros-e-s</i>	<i>ros-a-n-s</i> (<i>ros-enes</i>)	<i>æbbl-e-s</i>	<i>æbbl-e-d-s</i> (<i>æbbl-enes</i>)
pl.	nom.	<i>ros-er</i>	<i>ros-ar-na</i>	<i>æbbl-e-</i>	<i>æbbl-e-n</i>
	gen.	<i>ros-er-s</i>	<i>ros-ar-ne-s</i> (<i>ros-ernes</i>)	<i>æbbl-e-s</i>	<i>æbbl-e-n-s</i> (<i>æbbl-enes</i>)

Tabel 2. Svage substantiver (udlyd på tryksvag vokal) i grundform (nominativ) og genitiv i ubest. og best. form. (eksempler: *tima* ‘time’ m., *horr-a* ‘dreng’ m., *bone* ‘bonde’ m., *bâgara* ‘bager’ m., *rosa* ‘rose’ f. og *æbble* ‘æble’ n.)

Vender vi blikket bort fra de alternative former på *-enes*, kan det noteres, at Wimmer og Thomsen (1909: § 139) om de svage maskuliner, der i bestemt form ender på *-ijn*, hvoraf langt størstedelen er afledninger på *-ara*, anfører, at de i gen. sg. best.

i reglen får endelsen *-ens* (som de stærke maskuliner), men i analogi med svage maskuliner med bestemt form på *-ajn* (fx *timajn*), der danner gen. på *-ajns*, kan danne genitiv på *-ijns*.⁹ Som eksempler på gen. på *-ens* nævner Wimmer & Thomsen *horrens* ‘drenge’ (ved siden af *horrenes*; pl. *horranes/horrenes*), *pottarens* ‘potterens’, *kjæjllarens* ‘kælderens’ og *ijllarens* ‘ilderens’, mens de som eksempler på den analogiske genitivdannelse på *-ijns* nævner *horrijns*, *pottarijns*, *kjæjllarijns* og *ijllarijns*.

Endvidere kan det noteres, at genitivdannelse på *-sa* (eller *-a* ved stammeudlyd på *-s*) i visse tilfælde bruges i stedet for *-s*. Brugen er særlig frekvent i maskuline personnavne (Wimmer og Thomsen anfører eksemplerne *Pærs/Pærsa*, *Olesa*, *Hânsa*, *Jinsa*, *Annarsa* og *Massa* foruden *Væwesta* (af *Væwest*)), men forekommer også i kvindenavne (Wimmer og Thomsen anfører *Ânesa*, *Karnesa* og *Marnesa* – ved siden af de almindeligere *Ânes*, *Karnes* og *Marnes*).¹⁰ Derudover er brugen meget almindelig i de med proprier funktionelt beslægtede appellativer *fâr* ‘far’ og *moer* ‘mor’, hvor *fârs* og *fârsa* samt *moers* og *moersa* bruges i flæng.¹¹

Som i andre dialekter bruges genitiv generelt i mindre udstrækning end i rigssproget, når man ser bort fra den i sammenligning med rigssproget langt mere udbredte brug af genitiv efter præp. *te* ‘til’ (jf. afsnit 5.2).¹² I stedet foretrækker man på bornholmsk – som i så mange andre dialekter – forskellige omskrivninger. På bornholmsk kan man ty til sammensætninger (fx *møllaradræjnn* = ‘møllerens karl’ og *Koffedahorrijn* = ‘Kofoeds dreng’), afledninger (på *-a*, *-ska* af mandlige personers efternavn eller titel for at betegne vedkommendes kone, fx *Jins Hânska* = ‘Jens Hansens kone’ og *snikkarskan* = ‘snedkerens kone’) eller omskrivninger med præpositionsforbindelser (fx *grenana på træd* = ‘træets grene’) og infinitiver (fx *jâ höre hæstijn vrønna* = ‘jeg hørte hestens vrinsken’).

9 Wimmer og Thomsen nævner også maskuliner med udlyd på langt *â* som *dâjns* ‘dagens’ og *stâjns* ‘stedets’ som model for denne analogidannelse, hvilket dog forekommer mindre sandsynligt. For videre bemærkninger til formernes opståen, se det konkluderende afsnit 6.

10 Bemærk, at grundformens udlydende *-a* (i *Ola*, *Âna*, *Karna* og *Marna*) i alle tilfælde ændres til *-e* foran *-sa*.

11 Desuden forekommer *-sa* ved siden af *-s* i de adverbelle udtryk *i awtes(a)* ‘i aftes’ og *i morresa* ‘i morges’ (ved siden af *i morrens*). Endelig finder man samme dannelse i visse pronominalformer, nemlig *hansa* ‘hans’ og *hansesa* ‘hans’ ved siden af *hans* og *hanses*; *hæjnnesa* ‘hendes’ ved siden af *hæjnnes* og *hæjnna*; *våresa* ‘vores’ ved siden af *vår* og *våres*; *jærresa* ‘jeres’ ved siden af *jærre/jorra*, *jærres* og *jærreses*; *dorresa* ‘deres’ ved siden af *dorra* og *dorres*. Formerne *hansesa* og *hæjnnesa* omtales ikke af Wimmer og Thomsen, men nævnes i Teinnæs’ optegnelser.

12 Som det fremgår af Wimmer og Thomsen (1908: §141), begrænser brugen af genitiv efter *te* sig ikke til faste udtryk som *te haws* ‘til havs’, *te lanns* ‘til lands’ og *te vanns* ‘til vands’.

4 Forholdene i de relevante kategorier

I det følgende gennemgås forholdene i de relevante kategorier, idet der redegøres for forholdene i BO-korpusset, dialektoptagelserne og nutidens bornholmsk, som afspejlet i acceptabilitetstesten. Fremstillingen er opdelt i følgende underafsnit:

1. *-a ~ -es* → *-a ~ -as* (ubest. sg. af substantiver på *-a*)
2. *-a ~ -es* → *-a ~ -as* (ubest. pl. af substantiver med pluralis på *-a*)
3. *-ana ~ -anes* → *-ana ~ -anas* (best. pl. af substantiver med pluralis på *-a*)
4. *-arna ~ -arnes* → *-arna ~ -arnas* (best. pl. af substantiver med pluralis på *-er/-a*)
5. *-ijn ~ -ens* → *-ijn ~ -ijns* (best. sg. af maskuliner med bestemt form på *-ijn*)
6. Bestemte former på *-enes*
7. Levn af ældre bøjninger

4.1 *-a ~ -es* → *-a ~ -as* (ubest. sg. af substantiver på *-a*)

I BO-korpusset finder man i alle 56 registrerede tilfælde med ubestemte, singulære genitivformer af svage substantiver på *-a* den traditionelle endelse *-es*, fx i maskulinumformerne *times* ‘times’ (× 17), (*for*)*middes* ‘(for)middags’ (× 11; af *formidda*) og *mordares* ‘morders’ samt femininumformerne *Stines* ‘Stinas’ og *øgges* ‘uges’.

I dialektoptagelserne er den traditionelle form på *-es* ligeledes gennemført i de blot fire forekommende tilfælde, der fordeler sig på ordformerne *lannmajnskones* ‘landmandskones’ og *times* ‘times’ (× 3 fordelt på tre informanter).

Vender vi os mod forholdene i dagens bornholmsk, er billedet et ganske andet. Som det fremgår af Tabel 3, tilkendegiver et flertal af informanterne, at deres former ender på *-as* for alle ord med undtagelse af formen *times*, der af næsten alle betegnes som deres egen form. Dette stemmer i øvrigt overens med min egen fornemmelse. Årsagen til den særlige forkærlighed for den mere traditionelle form med *-es* i netop dette ord er rimeligvis, at ordet langt oftest indgår i det faste udtryk *ejn times tid*. Det er muligt, at den relativt høje andel informanter, der tilkendegiver, at de kan bruge formen *kones*, skal ses i lyset af, at man i daglig tale relativt ofte vil anvende forbindelsen *min konnes* ‘min kones’, hvorfor den traditionelle form har haft bedre kår i dette ord. De høje eller relativt høje tal for formerne *times* og *kones* betyder samtidig, at man principielt skal være forsigtig med at tillægge det for stor værdi, når man i dialektoptagelserne finder former på *-es* i alle fire relevante tilfælde, idet der netop er tale om ordene *times* og *-kones*.

ordform	+	-	+/-
<i>bågares</i>	33,3 % (5)	40 % (6)	26,7 % (4)
<i>times</i>	94,1 % (16)	5,9 % (1)	0 % (0)
<i>kannes</i>	47,1 % (8)	11,8 % (2)	41,2 % (7)
<i>larkes</i>	0 % (0)	66,7 % (10)	33,3 % (5)
<i>roses</i>	18,8 % (3)	62,5 % (10)	18,8 % (3)
<i>bågaras</i>	62,5 % (10)	6,3 % (1)	31,3 % (5)
<i>timas</i>	20 % (3)	40 % (6)	40 % (6)
<i>konnas</i>	60 % (9)	20 % (3)	20 % (3)
<i>larkas</i>	100 % (17)	0 % (0)	0 % (0)
<i>rosas</i>	87,5 % (14)	6,3 % (1)	6,3 % (1)

Tabel 3. Genitiv af svage substantiver i ubest. form singularis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

4.2 *-a ~ -es* → *-a ~ -as* (ubest. pl. af substantiver med pluralis på *-a*)

BO-korpussets blot fire registrerede tilfælde med ubestemte genitivformer af substantiver med pluralis på *-a*, der alle optræder i tekster af Otto J. Lund, manifesteres alle med det traditionelle *-es* (*fattibælles* ‘fattigbørns’, *fiskares* ‘fiskeres’ og *times* ‘timers’ × 2).

Det samme gør sig gældende for de to enkeltstående belæg i dialektoptagelserne, der kan tolkes som repræsentant for denne kategori, nemlig *forællres* ‘forældres’ og *hæstes* i sammensætningen *tihæstes* ‘ti hestes (om en motor)’.

Acceptabilitetstesten vidner til gengæld om, at forholdene er ganske anderledes i nutidens bornholmsk. Som det fremgår af Tabel 4, foretrækker informanterne i meget vid udstrækning formerne på *-as*. At det ikke er så udpræget ved *times/timas* ‘timers’, skyldes muligvis påvirkning fra den tilsvarende singulære form, hvor den traditionelle form på *-es* formentlig er blevet bedre bevaret pga. det faste udtryk *ejn times tid* (jf. foregående afsnit).

ordform	+	-	+/-
<i>kares</i>	13,3 % (2)	73,3 % (11)	13,3 % (2)
<i>kattes</i>	12,5 % (2)	56,3 % (9)	31,3 % (5)
<i>times</i>	47,1 % (8)	23,5 % (4)	29,4 % (5)
<i>karas</i>	88,2 % (15)	11,8 % (2)	0 % (0)
<i>kattas</i>	86,7 % (13)	6,7 % (1)	6,7 % (1)
<i>timas</i>	60 % (9)	20 % (3)	20 % (3)

Tabel 4. Genitiv af maskuline substantiver med pluralis på *-a* i ubest. form pluralis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

4.3 *-ana* ~ *-anes* → *-ana* ~ *-anas* (best. pl. af substantiver med pluralis på *-a*)

Som anført i afsnit 3, har substantiver med pluralis på *-a* i bestemt form genitiv endelsen *-anes* i traditionelt bornholmsk. Betragter man forholdene i BO-korpusset, må det dog for det første noteres, at kategorien er meget sparsomt belagt, idet man i alt finder blot seks relevante tilfælde. I fem af disse er endelsen den traditionelle *-anes* (*majnanes* ‘mændenes’, *piblanes* ‘pigernes’, *pæjnnanes* ‘pengenes’ × 3), mens den i det sidstnævnte tilfælde har formen *-anas* (*bællanas* ‘børnenes’). Den sidstnævnte form optræder hos Otto J. Lund, der imidlertid også har former med *-anes* (de tre nævnte tilfælde med *pæjnnanes*), ligesom han også anvender former på *-enes* (jf. afsnit 4.6).¹³

Den enkeltstående form med *-anas* hos Otto J. Lund kan siges at pege frem mod forholdene i dagens bornholmsk, hvor *-anas* er reglen. At det ikke er noget helt nyt fænomen, indikeres også af acceptabilitetstestens svar (dialektoptagelserne rummer ingen relevante former). Som det fremgår af Tabel 5,¹⁴ er formerne på *-anas* således dominerende selv hos ældre sprogbrugere. Endvidere er det interessant, at en betydelig del af informanterne betragter traditionelle former som *karanes* og *kattanes* som direkte forkerte eller ubrugelige.

13 I relation til substantiver med pluralis på *-a* kan det endvidere noteres, at ord, der sproghistorisk tilhører denne kategori, men hvor endelsens *-a* er svundet ved kontraktion (af langt *o* + infortis-*a*), er belagt to gange i genitiv i bestemt form pluralis hos Teinnæs i form af *Tijnnståbonas* ‘Tingsted-boernes’ × 2, hvor endelsen altså fremtræder som *-as* og ikke *-es*.

14 I relation til såvel denne som andre tabeller kan det noteres, at ordformer anbragte i parentes behandles i andre afsnit (enten i afsnit 4.6, der fokuserer på de alternative bestemte genitivformer på *-enes*, eller i afsnit 4.7, der fokuserer på levn af ældre bøjninger).

ordform	+		-		+/-	
<i>horranes</i>	47,1 %	(8)	11,8 %	(2)	41,2 %	(7)
<i>karanes</i>	13,3 %	(2)	53,3 %	(8)	33,3 %	(5)
<i>kattanes</i>	25 %	(4)	37,5 %	(6)	37,5 %	(6)
<i>timanes</i>	37,5 %	(6)	18,8 %	(3)	43,8 %	(7)
<i>horranas</i>	56,3 %	(9)	12,5 %	(2)	31,3 %	(5)
<i>karanas</i>	88,2 %	(15)	11,8 %	(2)	0 %	(0)
<i>kattanas</i>	76,5 %	(13)	11,8 %	(2)	11,8 %	(2)
<i>timanas</i>	50 %	(8)	18,8 %	(3)	31,3 %	(5)
<i>(horrenes)</i>	0 %	(0)	93,3 %	(14)	6,7 %	(1)
<i>(timenes)</i>	20 %	(3)	66,7 %	(10)	13,3 %	(2)

Tabel 5. Genitiv af maskuline substantiver med pluralis på *-a* i best. form pluralis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

4.4 *-arna ~ -arnes* → *-arna ~ -arnas* (best. pl. af substantiver med pluralis på *-er/-a*)

I dette afsnit behandles forholdene ved flere forskellige typer af substantiver med genitiv på *-arnes* i best. pl. Der er tale om stærke og svage feminine med pluralis på *-er* (fx *såger-sågarna-sågarnes* 'sager-sagerne-sagernes' og *roser-rosarna-rosarnes* 'roser-roserne-rosernes'), stærke maskuliner med pluralis på *-er* (fx *gjæster-gjæstarna-gjæstarnes* 'gæster-gæsterne-gæsternes'), den oprindelige (maskuline) konsonantstamme *bone* (*bønner-bønarna-bønarnes*) og (maskuline) afledninger på *-ara*, hvor der i pluralis i bestemt form indtræffer synkope (jf. Wimmer & Thomsen 1908: § 131.1 b) af grundformens udlydende *-a* (fx *bågara-bågarna-bågarnes* 'bagere-bagerne-bagernes').

Inden vi ser nærmere på forholdene i genitiv, skal der redegøres for en anden ændring i pluralisdannelsen for en stor gruppe af de pågældende typer af substantiver, nemlig de feminine og maskuline substantiver med pluralis på *-er*.

4.4.1 Ekskurs: pluralisdannelse på *-erna* vs. *-arna* ved substantiver med pluralis på *-er*

Som anført i Tabel 1 og 2 i afsnit 3, ændrer ord med pluralisendelsen *-er* denne til *-ar* i bestemt form, hvorved endelsen i nævnte kategori bliver *-arna* (fx *såger-sågarna*, *gjæster-gjæstarna*). Dette gælder for traditionelt bornholmsk i størstedelen

af det bornholmske sprogområde. Som påpeget i Rohmann 1935 bevares *a*-lyden imidlertid i et mindre område omfattende Allinge-Sandvig og nærmeste egn – ifølge Rohmann i hvert fald hen til Tejn, hvor man i bestemt form i pluralis altså finder endelsen *-erna* (fx *sâger–sâgerna*, *bønner–bønnerna*). Med henvisning til sprogbrugen hos en ældre sandvigbo, der var flyttet til Rønne allerede i sine unge dage, bemærker Rohmann, at formerne på *-erna* må have eksisteret i hvert fald så tidligt som i 1870'erne.

De alternative former på *-erna* er i dag udbredte på hele Bornholm. Det skyldes rimeligvis ikke en egentlig spredning fra nordlandet, men må snarere betragtes som resultat af en generel tendens til morfofonematisk forsimpling. Hvis man betragter forholdene i BO-korpusset, kunne det umiddelbart se ud til, at formerne på *-erna* allerede i 1935, da Rohmann beskrev forholdene, har været udbredt over et større område end den nordligste del af nordlandet.

I tekster skrevne af Otto J. Lund, der kom fra Rutsker, finder man således en mængde eksempler på former med såvel *-erna* som *-arna* som illustreret i Tabel 6.

Tekst	<i>-arna</i>		<i>-erna</i>	
<i>Vår Larkan ryggar</i> (1935)	100 %	(142)	0 %	(0)
<i>Brâfolk å Stommene</i> (1941)	100 %	(71)	0 %	(0)
<i>Enj Urtakâst</i> (1933)	100 %	(15)	0 %	(0)
<i>Lyngblomster</i> (1930)	100 %	(11)	0 %	(0)
<i>Slidara</i> (1939)	99,0 %	(96)	1,0 %	(1)
<i>Hawed e mit</i> (1945)	89,7 %	(156)	10,3 %	(18)
<i>Forr i Tider</i> (1944)	61,7 %	(69)	38,3 %	(41)
<i>Enj Hâzlehorra</i> (1947)	51,0 %	(123)	49,0 %	(118)
<i>Jem å Jor</i> (1948)	45,9 %	(51)	54,1 %	(60)

Tabel 6. Bestemte pluralisformer på hhv. *-arna* og *-erna* i tekster af Otto J. Lund.

Det kan ikke udelukkes, at tallene afspejler en reel variation i udtalen,¹⁵ men det er mere sandsynligt, at forskellen er af rent ortografisk natur. Som påpeget i Koefoed (1946: 153–154), skriver Otto J. Lund ganske vist generelt i overensstemmelse med sin egen udtale (uden nogen form for fonetisk træning), men visse af hans tekster er blevet rettet af Aakirkeby-læreren H.K. Larsen. Det gælder bl.a. for den tidlige

15 Den fonetiske forskel mellem udtale med hhv. *-arna* og *-erna* er således relativt begrænset.

digtsamling *Lyngblomster* (1930), hvor H.K. Larsen fungerede som ortografisk rådgiver, og hvor vi altså kun finder former på *-arna*. En sandsynlig forklaring på variationen i andre værker er derfor, at Otto J. Lunds egen udtale snarest har afspejlet *-erna*, men at skrivemåderne med *-arna* er påvirkede af en anden tradition og enten er direkte foranledigede af rettelser af de pågældende former eller af erfaringen med sådanne rettelser i tidligere rettede tekster.

Den øgede tendens til at foretrække *-erna* afspejles i høj grad i dialektoptagelserne, hvor der i relevante ord ikke er registreret sikre tilfælde med *-arna*,¹⁶ mens der er talrige sikre eksempler på udtale med *-erna*.

Også acceptabilitetstesten indikerer, at udviklingen i retning af pluralis på *-erna* i stedet for *-arna* er fortsat i dagens bornholmsk. Som det ses af Tabel 7, der ganske vist blot rummer eksempler på den langt hyppigste af de relevante ordklasser (femininer), er formerne på *-erna* klart dominerende. I denne forbindelse må det fremhæves, at testens deltagere er ældre bornholmere med særlig interesse for dialekten. Min umiddelbare fornemmelse er, at formerne med *-erna* er nærmest enerådende i denne type substantiver hos lidt yngre bornholmsktalende (jf. også forholdene i dialektoptagelserne).

ordform	+		-		+/-	
<i>konnarna</i>	33,3 %	(5)	40 %	(6)	26,7 %	(4)
<i>larkarna</i>	26,7 %	(4)	13,3 %	(2)	60 %	(9)
<i>rosarna</i>	26,7 %	(4)	20 %	(3)	53,3 %	(8)
<i>sågarna</i>	33,3 %	(5)	26,7 %	(4)	40 %	(6)
<i>konnerna</i>	76,5 %	(13)	0 %	(0)	23,5 %	(4)
<i>larkerna</i>	76,5 %	(13)	11,8 %	(2)	11,8 %	(2)
<i>roserna</i>	70,6 %	(12)	17,6 %	(3)	11,8 %	(2)
<i>sågerna</i>	70,6 %	(12)	17,6 %	(3)	11,8 %	(2)

Tabel 7. Feminine substantiver i best. form pl. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

¹⁶ Da forskellen i udtale, som allerede nævnt, ikke er stor, kan det dog ikke udelukkes, at der faktisk forekommer former på *-arna*.

4.4.2 Forholdene i genitiv

Vender vi os mod forholdene i genitiv, rummer BO-korpusset desværre kun få eksempler til belysning af udviklingen. De traditionelle former på *-arnes/-ernes* er belagt syv gange hos Otto J. Lund (*bønnarnes* ‘bøndernes’, *fiskarnes* ‘fiskernes’ og *udbyggjarnes* ‘udbyggernes’ × 3; *bønnernes* ‘bøndernes’ og *fiskarakonnernes* ‘fiskerkonernes’) og hver én gang hos Teinnæs (*sjevroarnes* ‘skibroernes’) og Espersen (*dragonarnes* ‘dragonernes’). Der er i BO-korpusset ikke registreret eksempler på yngre former på *-arnas/-ernas*.

Dialektoptagelserne rummer endnu færre eksempler, men det er bemærkelsesværdigt, at man i begge registrerede tilfælde finder de yngre former på *-arnas, -ernas*, nærmere bestemt *fiskarnas* ‘fiskernes’ og *paiernas* ‘tjenestepigernes’.

Ser man nærmere på resultaterne af acceptabilitetstesten, som de fremstår i Tabel 8, ser det umiddelbart ud til, at tendensen til at foretrække yngre former er betydelig mindre entydig end i de øvrige undersøgte kategorier. Det skyldes imidlertid i vid udstrækning, at variationen i vokalens manifestation i næstsidste stavelse som hhv. *-e-* eller *-a-* giver en større spredning i informanternes tilkendegivelser. Ser man bort fra denne variation, som ikke er direkte knyttet til genitivendelsens manifestation, fremstår tendensen til at foretrække de yngre former på *-as* frem for de ældre på *-es* noget tydeligere. Hvis man summerer tallene for samtlige ordformer, som informanterne har vurderet som egne former, svarer forholdet mellem yngre former på *-as* og ældre former på *-es* således til en fordeling på ca. 70 % vs. 30 %. Også i denne kategori er der dermed i nutidens bornholmsk en klar tendens til at foretrække de yngre former på *-as*.

ordform	+		-		+/-	
<i>bønnarnes</i>	0 %	(0)	78,6 %	(11)	21,4 %	(3)
<i>konnarnes</i>	20 %	(3)	53,3 %	(8)	26,7 %	(4)
<i>larkarnes</i>	6,7 %	(1)	53,3 %	(8)	40 %	(6)
<i>rosarnes</i>	7,1 %	(1)	42,9 %	(6)	50 %	(7)
<i>sågarnes</i>	6,7 %	(1)	60 %	(9)	33,3 %	(5)
<i>bønnernes</i>	29,4 %	(5)	35,3 %	(6)	35,3 %	(6)
<i>konnernes</i>	31,3 %	(5)	25 %	(4)	43,8 %	(7)
<i>larkernes</i>	37,5 %	(6)	31,3 %	(5)	31,3 %	(5)
<i>rosernes</i>	20 %	(3)	33,3 %	(5)	46,7 %	(7)
<i>sågernes</i>	31,3 %	(5)	31,3 %	(5)	37,5 %	(6)
<i>bønnarnas</i>	28,6 %	(4)	35,7 %	(5)	35,7 %	(5)
<i>konnarnas</i>	40 %	(6)	33,3 %	(5)	26,7 %	(4)
<i>larkarnas</i>	20 %	(3)	26,7 %	(4)	53,3 %	(8)
<i>rosarnas</i>	20 %	(3)	20 %	(3)	60 %	(9)
<i>sågarnas</i>	20 %	(3)	40 %	(6)	40 %	(6)
<i>bønnernas</i>	60 %	(9)	13,3 %	(2)	26,7 %	(4)
<i>kønnernas</i>	50 %	(8)	12,5 %	(2)	37,5 %	(6)
<i>larkernas</i>	56,3 %	(9)	31,3 %	(5)	12,5 %	(2)
<i>rosernas</i>	58,8 %	(10)	17,6 %	(3)	23,5 %	(4)
<i>sågernas</i>	75 %	(12)	12,5 %	(2)	12,5 %	(2)

Tabel 8. Genitiv af substantiver (maskuline og feminine) med pluralis på *-er* i best. form pluralis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

4.5 *-ijn* ~ *-ens* → *-ijn* ~ *-ijns* (best. sg. af maskuliner med bestemt form på *-ijn*)

Genitiv på *-ijns* er belagt flere gange i BO-korpusset, men næsten kun hos Otto J. Lund. Her ses det bl.a. ved svage maskuliner, der i bestemt form ender på *-ijn*. I to af disse tilfælde er der tale om afledninger på *-ari* (*amerikânarijns* ‘amerikanerens’ og *rakkarijns* ‘rakkerens’), mens der i de to resterende tilfælde er tale om hhv. *huzbonijns* ‘husbondens’ og *skolelærijns*¹⁷ ‘skolelærerens’. Ud over hos Otto J.

17 Ifølge Wimmer og Thomsen (1908: §§ 56.3, 125.2 og 131.1) har ordet ‘lærer’ i traditionelt bornholmsk formen *lærere*, hvilket må skyldes rigsmålspåvirkning (en kontaminationsform mellem det rigsdanske ‘lærer’ og den forventede afledning på *-ara*). Man finder imidlertid også variantformerne

Lund er former på *-ijns* af svage maskuliner med bestemt form på *-ijn* blot registreret to gange. Dels hos Teinnæs (*vångagjimmarijns* ‘vangeledsvogterens’), dels hos Leif Henriksen i form af *bonijns* ‘bondens’ i ordsproget *ejn torr Tor, ejn våder april å ejn kâjler mai fjyller bonijns lâ* ‘en tør Tor (marts), en våd april og en kold maj fylder bondens lade’. Leif Henriksen har formentlig hentet ordsproget fra Johansen (1961: 15), hvor formen imidlertid er *bonens*. Interessant nok har Henriksen tilsyneladende ment, at denne form burde rettes til *bonijns*. Som bemærket i afsnit 3, kan man også i traditionelt bornholmsk finde *-ijns* i denne type (svage) maskuliner, hvilket Wimmer og Thomsen, som allerede nævnt, forklarer som en analogidannelse efter svage substantiver med bestemt form på *-ajn*, der har genitiv på *-ajns* (for yderligere bemærkninger hertil, se konklusionen).

Hos Otto J. Lund finder man imidlertid også en række tilfælde med *-ijns* i stærke maskuliner, nærmere bestemt i *arbaisgårijns* ‘arbejdsgårdens (arbejdsanstaltens)’, *denijns* ‘degnens’, *gårijns* ‘gårdens’, *hölijns* ‘høstens’, *ijnspektörijns* ‘inspektørens’ (× 5), *løngijns* ‘lyngens’ (× 2), *præstijns* ‘præstens’ og proprialformen *Dâueudijns* ‘Dueoddes’ (stednavnet bruges i bestemt form på bornholmsk).¹⁸ Af de nævnte stærke maskuliner er *går*, *höl*, *løng* og *Dâueudijn* ikke belagt med genitiv på *-ens*. Det samme gælder for *ijnspektör*, men formen *(-)deræktörens* ‘(-)direktørens’ er belagt to gange hos Otto J. Lund. Former på *-ens* er belagt ved *den* (to gange hos Teinnæs) og *præst* (11 gange, heraf ni gange hos Otto J. Lund).

Dialektoptagelserne rummer ingen eksempler med former på *-ijns*, men hertil må bemærkes, at man også kun finder få eksempler på *-ens*, nærmere bestemt tre tilfælde med *hærrens* ‘herrens’ (fordelt på to informanter), tre tilfælde med *kongens* ‘kongens’ (fordelt på to informanter), to tilfælde med *fyrmasterens* ‘fyrmasterens’ (hos én informant) og hvert ét tilfælde med *forfatterens* ‘forfatterens’, *höstens* ‘høstens’ (usikkert) og *sommarens* ‘sommerens’. Det er også værd at notere, at flere af formerne på *-ens* rent faktisk kan skyldes en form for rigsmålspåvirkning (alle tre tilfælde med *hærrens* optræder i udtrykket *hærrens år* (læg mærke til, at ordet manifesteres med *-æ-* og ikke det traditionelle *-a-*), og de to tilfælde med *fyrmasterens*, der refererer til en embedsfunktion på Christiansø, afspejler muligvis rigsdansk sprogbrug).

lærara (belagt hos Teinnæs og Otto J. Lund) og (i sammensætninger) *-lærer* (belagt i BO, jf. *dajnse-lærara*, *dajnse-lærer*, og hos Otto J. Lund), *-lære* (belagt hos Teinnæs) og *-lær* (belagt hos Teinnæs og Otto J. Lund).

¹⁸ ‘Odde’ er på bornholmsk et stærkt maskulint ord (*ud*).

I dagens bornholmsk er former på *-ijns* ganske udbredte, hvilket i udpræget grad bekræftes af den udførte acceptabilitetstest. Som det ses af Tabel 9 og 10, gælder det ikke blot for svage maskuliner med bestemt form på *-ijn*, men i lige så høj grad for stærke maskuliner. Tabellerne viser således tydeligt, at former på *-ijns* er blevet den klare norm for dagens bornholmsktalende ved såvel svage som stærke maskuliner, og at situationen dermed er en væsentlig anden end i BO-korpusset.¹⁹ Det kan bemærkes, at de i Tabel 9 anførte former *bâgerens/bâgerijns* og *kjæjllarens/kjæjllarijns*, hvor *ara*-afledninger manifesteres med *-e-* (i stedet for *-a-*) i næstsidste stavelse, rimeligvis er yngre rigsmålspåvirkede former, der formelt kan afspejle en grundform på enten *-era* eller *-er*, altså fx *bâgera* eller *bâger* (den sidstnævnte form er i dag vidt udbredt).

ordform	+		-		+/-	
<i>bonens</i>	0 %	(0)	80 %	(12)	20 %	(3)
<i>bâgarens</i>	0 %	(0)	69,2 %	(9)	30,8 %	(4)
<i>bâgerens</i>	0 %	(0)	64,3 %	(9)	35,7 %	(5)
<i>horrens</i>	0 %	(0)	73,3 %	(11)	26,7 %	(4)
<i>kjæjllarens</i>	6,7 %	(1)	40 %	(6)	53,3 %	(8)
<i>kjæjllarens</i>	0 %	(0)	66,7 %	(10)	33,3 %	(5)
<i>bonijns</i>	100 %	(17)	0 %	(0)	0 %	(0)
<i>bâgarijns</i>	75 %	(12)	0 %	(0)	25 %	(4)
<i>bâgerijns</i>	40 %	(6)	6,7 %	(1)	53,3 %	(8)
<i>horrijns</i>	100 %	(17)	0 %	(0)	0 %	(0)
<i>kjæjllarijns</i>	75 %	(12)	18,8 %	(3)	6,3 %	(1)
<i>kjæjllarijns</i>	37,5 %	(6)	12,5 %	(2)	50 %	(8)

Tabel 9. Genitiv af svage maskuliner med best. form på *-ijn* i best. form singularis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

19 I relation til brugen af *-ijns* må det noteres, at man hos mange bornholmere med mere udtyndet dialekt hyppigt finder former på *-ens*. Dette forhold er imidlertid ikke udtryk for en distinktion mellem en grundform (nominativ) på *-ijn* og genitiv på *-ens*, men er derimod et resultat af, at de pågældende sprogbrugere har en rigsmålspåvirket grundform på *-en* og således ikke formelt skelner mellem maskulinum og femininum.

ordform	+		-		+/-	
<i>gårens</i>	0 %	(0)	42,9 %	(6)	57,1 %	(8)
<i>karens</i>	0 %	(0)	73,3 %	(11)	26,7 %	(4)
<i>kattens</i>	12,5 %	(2)	85,7 %	(12)	12,5 %	(2)
<i>præstens</i>	0 %	(0)	46,7 %	(7)	53,3 %	(8)
<i>gårijns</i>	100 %	(16)	0 %	(0)	0 %	(0)
<i>karijns</i>	100 %	(17)	0 %	(0)	0 %	(0)
<i>kattijns</i>	93,8 %	(15)	0 %	(0)	6,3 %	(1)
<i>præstijns</i>	100 %	(17)	0 %	(0)	0 %	(0)
(<i>gårsens</i>)	0 %	(0)	84,6 %	(11)	15,4 %	(2)

Tabel 10. Genitiv af stærke maskuline substantiver i best. form singularis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

4.6 Bestemte former på *-enes*

BO-korpusset rummer 12 belæg med *-enes* i singularis fordelt på fem ord (i BO og Teinnæs), nærmere bestemt *bællenes*, *konnenes*, *paienes*, *sønnes* og det substantiverede *gamlenes*.²⁰

Ved *bællenes*, *gamlenes*, *paienes* og det ene af tre tilfælde med *konnenes* svarer brugen til det i afsnit 3 beskrevne, idet der er tale om bestemte former (*bællenes* er belagt fem gange, fx *ded e bællenes lijlla âkadyza* ‘det er babyens/det lille barns lille vugge’ og *ska du smâga bællenes mâd?* ‘skal du smage babyens/det lille barns mad’;²¹ *gamlenes* er belagt i *dæjn gamlènes* ‘den gamles’, dvs. fars/mors; det ene af tre eksempler på *konnenes* lyder *vi fikkje dæjn* (ɔ: *et bornholmerur*) *ætte konnens søster i Pærsker* ‘vi fik den efter konens søster i Pedersker’; *paienes* er belagt i *ded e ju paienes nya rö kjâul* ‘det er jo tjenestepigens nye røde kjole’).

De to øvrige tilfælde med *konnenes* repræsenterer derimod tilsyneladende en ubestemt form, idet det hedder *min konnens broersønn* ‘min kones brodersøn’ og *hos min konnens forællra va dær lergoll bådde i stâuan å kjøkkened* ‘hos min kones forældre var der lergulv både i stuen og køkkenet’. Det samme ser vi også i det enkeltstående eksempel på formen *sønnes*, hvor det hedder: *ded va hans sønnes*

20 Derudover omtaler Teinnæs formerne *majnenes* ‘mandens’ og *piblenes* ‘pigens’.

21 I alle fem eksempler på formen *bællenes* i BO og Teinnæs refereres til husets lille barn/baby. Dette harmonerer med den i tillæget til nærværende artikel omtalte af Stibolt beskrevne brug.

hujnn ‘det var hans søns hund’. En sådan brug synes ellers ikke omtalt. At man alternativt skulle betragte formerne som udtryk for dobbelt bestemthed, synes mindre sandsynligt. Brug af bestemt form efter possessivt pronomener er i nutidigt bornholmsk umuligt (når man ser bort fra konstruktioner som *mijnn dæjn rö bilijn* ‘min den røde bil’), og jeg kender det heller ikke fra ældre bornholmsk (i BO-korpusset finder man da heller ingen eksempler med bestemte former efter possessivt pronomen, hverken i genitiv eller nominativ).

BO-korpusset rummer blot fem eksempler på plurale former på *-enes* fordelt på formerne *bællenes* ‘børnenes’ × 3, *fåulenes* ‘fuglenes’ og det substantiverede *gamlenes* ‘(de) gamles’. Fire af eksemplerne findes i tekster skrevne af Otto J. Lund (*de e bællenes måd du vill stjæla* ‘det er børnenes mad, du vil stjæle’, *for bællenes sjiyll måtte hon livæl tâ sai sammen* ‘for børnenes skyld måtte hun alligevel tage sig sammen’, *dær klappas me håra hæner på fattimajnsbællenes kjæwt* ‘der klappes med hårde hænder på fattigmandsbørnenes kæft (= kind)’ og *læjnne læwa²² fåulenes fågforenijn* ‘længe leve fuglenes fagforening’). Det sidste eksempel findes hos Teinnæs (*di hå’d ju på ajle sjögeståuer å gamlenes jimm i Rønna* ‘de har det jo på alle sygestuer og (de) gamles hjem i Rønne’). Det kan bemærkes, at man hos Otto J. Lund, der står bag fire af fem tilfælde med plurale former på *-enes*, ikke finder sikre eksempler på brug af *-enes* i singularis (eneste mulige eksempel er det allerede anførte *dær klappas me håra hæner på fattimajnsbællenes kjæwt*, hvor *fattimajnsbællenes* principielt kunne opfattes som en singular form).

Dialektoptagelserne rummer ingen eksempler på de alternative genitivformer på *-enes*, og i dagens bornholmsk synes de også (stort set) forsvundet. Det bekræftes af de (generelt) lave tal for de pågældende former i den udførte acceptabilitetstest. I testen blev informanterne bedt om at forholde sig til den singular maskuline form *timenes* ‘timens’ (jf. Tabel 11), de plurale maskuline former *horrenes* ‘drenge-nes’ og *timenes* ‘timernes’ (disse er allerede anført i Tabel 5 i afsnit 4.3 og gentages ikke

22 Anvendelsen af konjunktiviske former på *-a* (som i *læwa*) i stedet for det traditionelle *-e* er ganske udbredt og formentlig udtryk for en form for “redialektalisering” i stil med firpartsanalogi, men med indvirkning fra rigsmålet som part i analogien (udviklingen kan være styrket af, at den slags udtryk oftere anvendes i mere højtidelig tale):

rigsmål:	<i>leve</i> (inf.)	:	<i>leve</i> (konj.)
bornholmsk:	<i>læwa</i> (inf.)	:	X (konj.) (→ X = <i>læwa</i>)

her),²³ de singulære feminine former *konnenes* ‘konens’²⁴, *larkenens* ‘lærkens’, *rosenes* ‘rosens’ og *sâgenes* ‘sagens’ (jf. Tabel 12), de singulære neutrale former *sjevenes* ‘skibets’ og *æbblenes* ‘æblets’ (jf. Tabel 13) og de enslydende plurale former *sjevenes* ‘skibenes’ og *æbblenes* ‘æblernes’ (jf. Tabel 14). Som det ses af tabellerne, er tallene for de omtalte former alle ganske lave med den plurale form *sjevenes* som den mest udprægede *outlier*, en form som fem informanter har kategoriseret som deres egen, og som yderligere fem informanter har kategoriseret som gangbar uden at være deres egen. I lidt mindre udpræget grad kan der konstateres en lignende tendens ved den anden plurale neutrumform *æbblenes*. Den forholdsvis høje grad af accept af disse plurale former sammenholdt med den meget lave accept af de enslydende singulære former indikerer muligvis, at de plurale former er udtryk for noget andet end den ældre sprogbrug med *-enes*. At de pågældende plurale former accepteres af flere i netop neutrum, hænger således muligvis sammen med en rigsmålspåvirket bestemt pluralisform med *-ene-* i stedet for den traditionelle med *-en-* i netop denne ordklasse.

ordform	+	-	+/-
<i>timajns</i>	56,3 % (9)	18,8 % (3)	25 % (4)
<i>timans</i>	43,8 % (7)	25 % (4)	31,3 % (5)
<i>timenes</i>	11,8 % (2)	82,4 % (14)	5,9 % (1)

Tabel 11. Genitiv af svage maskuline substantiver med best. form på *-ajn* i best. form singularis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

23 For fuldstændighedens skyld kunne man også have spurgt informanterne om pluralisformer af stærke maskuliner som *armenes* ‘armenes’, men resultatet ville efter alt at dømme have været sammenligneligt med resultatet for de svagt bøjede former *horrenes* ‘drengenes’ og *timenes* ‘timer-nes’, da der ikke er forskel på bøjningen af stærke og svage maskuliner i pluralis, hvor begge typer ender på *-a* (i grundformen).

24 I relation til de bestemte former af *konna* ‘kone’ og vurderingen af genitivformerne kan det bemærkes, at 16 informanter angav nominativformen *konn* ‘konen’ som deres egen form, mens én informant betragtede den som acceptabel uden selv at anvende den (ingen betragtede den som forkert). Til sammenligning angav to informanter *konnan* ‘konen’ som deres egen form, mens ti informanter betragtede den som acceptabel (tre betragtede den som forkert). Desværre blev informanterne ikke bedt om at forholde sig til genitivformen *konnens* ‘konens’, men derimod formen *konnans* ‘konens’, der ifølge Wimmer og Thomsen ikke kan anvendes i traditionelt bornholmsk. I relation hertil er det interessant, at blot tre informanter (18,8 %) betragtede den som forkert.

ordform	+		-		+/-	
<i>konnans</i>	25 %	(4)	18,8 %	(3)	56,3 %	(9)
<i>konns</i>	93,8 %	(15)	0 %	(0)	6,3 %	(1)
<i>larkans</i>	70,6 %	(12)	11,8 %	(2)	17,6 %	(3)
<i>rosans</i>	88,2 %	(15)	11,8 %	(2)	0 %	(0)
<i>sågens</i>	88,2 %	(15)	5,9 %	(1)	5,9 %	(1)
<i>konnes</i>	0 %	(0)	93,3 %	(14)	6,7 %	(1)
<i>larkenes</i>	0 %	(0)	86,7 %	(13)	13,3 %	(2)
<i>rosenes</i>	6,7 %	(1)	60 %	(9)	33,3 %	(5)
<i>sågenes</i>	13,3 %	(2)	73,3 %	(11)	13,3 %	(2)

Tabel 12. Genitiv af feminine substantiver i best. form singularis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

ordform	+		-		+/-	
<i>lanneds</i>	82,4 %	(14)	5,9 %	(1)	11,8 %	(2)
<i>sjeveds</i>	88,2 %	(15)	5,9 %	(1)	5,9 %	(1)
<i>æbbleds</i>	94,1 %	(16)	5,9 %	(1)	0 %	(0)
<i>sjevenes</i>	0 %	(0)	86,7 %	(13)	13,3 %	(2)
<i>æbblens</i>	0 %	(0)	93,3 %	(14)	6,7 %	(1)
<i>(lannsens)</i>	21,4 %	(3)	64,3 %	(9)	14,3 %	(2)

Tabel 13. Genitiv af neutrale substantiver (stærke og svage) i best. form singularis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

ordform	+		-		+/-	
<i>sjevens</i>	80 %	(12)	6,7 %	(1)	13,3 %	(2)
<i>æbb lens</i>	88,2 %	(15)	5,9 %	(1)	5,9 %	(1)
<i>sjevenes</i>	31,3 %	(5)	37,5 %	(6)	31,3 %	(5)
<i>æbblens</i>	13,3 %	(2)	46,7 %	(7)	40 %	(6)

Tabel 14. Genitiv af neutrale substantiver (stærke og svage) i best. form pluralis. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

4.7 Levn af ældre bøjninger

Levn af det ældre forhold med bøjning af såvel stamme som efterhængt artikel finder man i BO-korpusset i de følgende seks genitivformer: *bysens* ‘byens’, *gårsens* ‘gårdens’, *hawsens* ‘havets’, *hujnnsens* ‘hundens’, *lannsens* ‘landets’ og *årsens* ‘årets’. Af disse er *bysens*, *hawsens*, *hujnnsens* og *årsens* blot belagt med hvert et eksempel,²⁵ mens *gårsens* og *lannsens* er belagt med flere eksempler og således synes noget mere levende. Det førstnævnte er belagt i *de va gårsens aijn katt* ‘det var gårdens egen kat’ (Teinnæs), *klokkan va næst tål, // då ajle gårsens folk va om mai mæ sty å gål* ‘klokken var næsten tolv, da alle gårdens folk var om mig med støj og råb’ (Holm; af *En ny å sorrjeli kjärlighedsvisa*), *skrev Di nåd om gårsens gammelhed?* ‘skrev De noget om gårdens alder’ (Teinnæs), *på gårsens grujnn* ‘på gårdens grund’ (Teinnæs), *hallna ijlla me gårsens såger* ‘handle ilde med gårdens sager’ (Kuhre) og *når ejn kommer på gårsens vai* ‘når man kommer på gårdens vej’ (Teinnæs). Det sidstnævnte ord er belagt i *ded e lannsens folk, kajn jâ höra* ‘det er landets (ɔ: Bornholms) folk, kan jeg høre’ (Teinnæs), *ded e ejn udå di bæste udå lannsens gåra* ‘det er en af de bedste af landets gårde’ (Teinnæs), *forstå lannsens mål* ‘forstå landets mål’ (Teinnæs), *de e hælten hujnnato å hælften lannsens to* ‘det er halvdelen hundehår og halvdelen landets uld (bornholmsk uld i modsætning til islandsk)’ (Teinnæs) og *hå ni ønte lannsens vedde* (i en kornforretning), *for jâ vill ønte hå dæjn danska* ‘har I ikke landets hvede, for jeg vil ikke have den danske’ (BO). Som det ses af eksemplerne, bruges *lannsens* til at betegne noget, der er bornholmsk eller hører til Bornholm (i forskellige kontekster). Som det ligeledes fremgår, bruges *gårsens* også i forskellige sammenhænge og ikke blot i enkeltstående faste udtryk.²⁶

25 Eksemplerne er: *læja me bysens bælla* ‘lege med byens børn’ (BO), *på hawsens bonn* ‘på havets bund’ (BO), *på Tijnstâ skjulle varra gjijlle, di hadde ijnned, så komm di fram me hujnnsens raw, dæjn skjulle di ajle te slikka* ‘på Tingsted skulle være gilde, de havde intet, så kom de frem med hundens røv, den skulle de alle til at slikke’ (Tingsted var tidligere kendt som et særlig fattigt og nærigt område) (Teinnæs) og *på ajl årsens ti* ‘på al årets tid’ (Teinnæs).

26 Endvidere finder man fossilerede former på *-sens* brugt adjektivisk eller adverbialt i mere eller mindre faste udtryk. Hyppig er *vassens/varsens*, der egl. er genitiv af *varden* ‘verden’. Det bruges ti gange i udtrykket *et vassens (grøzzena) grân* ‘en lille (bitte) smule’. Som i rigsmålet finder man endvidere *dösens* ‘dødsens’ og *fressens/fre(d)sens* ‘fredsens’ belagt hver fire gange, fx *hon e rent dösens* ‘hun er rent dødsens’ (BO), *ejn skjulle tro, du va dösens sjöger, som du hår dai!* ‘man skulle tro, at du var dødsens syg, som du opfører dig’ (BO), *du fressens god å fåder* ‘du fredsens Gud og fader’ (Esp.) og *i du fredsens* ‘ih du fredsens’ (BO). Endelig finder man hhv. tre og to tilfælde med *nådsens* ‘nådsens’ og *unådsens* ‘unådsens’, fx *dær fajler ju så nådsens me vått om nættarna* ‘der falder jo så nådsens med vådt om nætterne’ (Teinnæs), *i du nådsens!* ‘ih du nådsens!’ (Teinnæs) og *hon hadde så unå(d)sens stræjnt* ‘hun havde så unådsens strengt (= travlt)’ (Teinnæs) og ét tilfælde med *godsens* i *ded e godsens sajnhed!* ‘det er den rene (“gudsens”) sandhed’ (Esp.)

I dialektoptagelserne finder man blot ét eksempel på den ældre bøjning (*begravad i hawsens bonn* ‘begravet i havets bund’), og i dagens bornholmsk må sådanne former betragtes som begrænsede til spøgende tale. Det må være i en sådan funktion, at nogle af acceptabilitetstestens informanter kan finde på at anvende dem som anført i Tabel 10 og 13. Af tabellerne fremgår det således, at tre informanter (21,4 %) har tilkendegivet, at *lannsens* er en form, de selv anvender, at ni informanter (64,3 %) betragter formen som forkert, og at to informanter (14,3 %) betragter den som gangbar uden dog selv at anvende den, mens de tilsvarende tal for *gårsens* er 0 %, 84,6 % og 15,4 %.

4.8 Sammenfatning af forholdene i de relevante kategorier

Betragter man de forskellige i afsnit 4 undersøgte bøjningskategorier og -former under ét, kan det konstateres, at der i løbet af 1900-tallet i genitiv er indtruffet en række morfologiske ændringer i endelsernes manifestation. Disse ændringer følger alle ét overordnet mønster, som fører til, at en infortisvokal (og en konsonant i tilfældet *-ijn*), der i traditionelt bornholmsk afviger kvalitativt fra grundformens tilsvarende infortisvokal (og konsonant), på et senere sprogstadium ændres til grundformens vokal (og konsonant). Den mest oplagte forklaring på dette fænomen er, at ændringerne er en direkte konsekvens af genitivmarkørens overgang til en ren klitik.

Selv hvis vi anskuer det fra et rent morfologisk perspektiv, er udviklingen naturligvis allerede begyndt i traditionelt bornholmsk, hvor man med visse undtagelser, der må betragtes som levn af ældre sprogforhold (fx *gårsens* ‘gårdens’ og *lannsens* ‘landets’), eksempelvis ikke har bøjning af såvel stamme som efterhængt artikel. I løbet af 1900-tallet gennemføres udviklingen imidlertid, så genitiv formelt kan analyseres som grundform + *-s*.

Denne udvikling har kunnet iagttages i alle de undersøgte kategorier:

- I relation til *-a ~ -es* → *-a ~ -as* i ubest. sg. af (svage) substantiver på *-a* (fx *tima–times* → *tima–timas*) kan det konstateres, at de traditionelle former på *-es* er gennemført i BO-korpuset og dialektoptagelserne, mens acceptabilitetstesten indikerer, at de yngre former på *-as* med undtagelse af en enkelt ordform (*times*) er de klart foretrukne i nutidens bornholmsk.
- I relation til *-a ~ -es* → *-a ~ -as* i ubest. pl. af (stærke og svage) substantiver med pluralis på *-a* (fx *arma–armes* → *arma–armas*) kan samme mønster iagttages.
- I relation til *-ana ~ -anes* → *-ana ~ -anas* i best. pl. af (stærke og svage) substantiver med pluralis på *-a* (fx *arana–armanes* → *arana–armanas*)

kan det konstateres, at kategorien ikke er belagt i dialektoptagelserne, og at BO-korpuset kun rummer meget få eksempler. Med forbehold for det lave antal eksempler synes mønstret dog at være sammenligneligt med de to førstnævnte kategorier. Mens man i BO-korpuset med en enkelt undtagelse finder de traditionelle former på *-anes*, foretrækkes former på *-anas* i nutidens bornholmsk.

- I relation til *-arna ~ -arnes* → *-arna ~ -arnas* i best. pl. af stærke maskuliner og femininer med pluralis på *-er* (fx *gjæstarna–gjæstarnes* → *gjæstarna/gjæsterna–gjæstarnas/gjæsternas* og *konnarna–konnarnes* → *konnarna/konnerna–konnarnas/konnernas*) og svage maskuline afledninger på *-ara* med pluralis på *-a* (fx *bâgarna–bâgarnes* → *bâgarna–bâgarnas*) kan det konstateres, at ordformerne i BO-korpuset manifesteres med den traditionelle endelse *-arnes/-ernes*, mens de to relevante tilfælde i dialektoptagelserne begge optræder med den nyere endelse *-arnas/-ernas*. Den sidstnævnte er også den klart foretrukne i nutidens bornholmsk.
- I relation til *-ijn ~ -ens* → *-ijn ~ -ijns* i best. sg. af maskuliner med bestemt form på *-ijn* (fx det svage *horriijn–horriijns/horrens* → *horriijn–horriijns* og det stærke *armijjn–armijns* → *armijjn–armijns*) kan det konstateres, at ordformerne i BO-korpuset generelt manifesteres med den traditionelle endelse *-ens*, men at Otto J. Lund anvender former på *-ijns* i en række tilfælde, ikke blot ved svagt bøjede maskuliner, hvor det også kan forekomme i traditionelt bornholmsk, men også ved stærkt bøjede maskuliner. Acceptabilitetstesten viser, at denne udvikling er blevet yderligere forstærket op gennem 1900-tallet, da informanterne i udpræget grad foretrækker de yngre former på *-ijns* ved såvel svage som stærke maskuliner med bestemt form på *-ijn*. Selvom der i nærværende undersøgelse har været fokus på de yngre udviklinger efter den traditionelle periode, er det værd at overveje, om formerne på *-ijns* i svage maskuliner, som Wimmer og Thomsen i traditionelt bornholmsk vil forklare som opstået ved analogi efter svage maskuliner med bestemt form på *-ajn*, måske også snarere skyldes genitivmarkørens overgang til en ren klitik. Hvis det imidlertid er korrekt, at genitiv på *-ijns* i ældre tid er begrænset til svage substantiver med bestemt form på *-ijn*, hvilket der med forbehold for materialets relative knaphed ikke umiddelbart er noget, der taler imod, synes det som udgangspunkt ikke urimeligt at regne med en firparts-analogi som den følgende:

<i>tim-ajn</i>	:	<i>tim-ajn-s</i>
<i>horr-ijn</i>	:	X (→ X = <i>horr-ijn-s</i>)

Problemet er imidlertid, at dette ikke forklarer, hvorfor svage maskuliner med bestemt form på *-ajn* danner genitiv på *-ajns*. Hvis man vil opretholde den traditionelle forklaring, kunne man dog eventuelt regne med en firparts-analogi, der involverer svage femininer på *-an*, altså:

ros-an : *ros-an-s*
tim-ajn : X (→ X = *tim-ajn-s*).

Svagheden ved denne forklaringsmodel er imidlertid, at en tilsvarende tendens til at videreføre genusdistinktionen i genitiv ikke kan observeres i andre substantivtyper i traditionelt bornholmsk (jf. fx maskulinum *armijn–armens*, femininum *sâgen–sâgens*). Det forekommer derfor ikke usandsynligt, at svagt bøjede former som *timajns* og *horrijns*, der begge forekommer i traditionelt bornholmsk, rent faktisk er tidlige indikationer af den i nærværende artikel beskrevne udvikling. Med andre ord kan også de betragtes som et resultat af genitivmarkørens overgang til en ren klitik.

5 Andre forhold relateret til genitiv

5.1 Genitivdannelse på *-(s)a*

Som omtalt i afsnit 3 kan man i traditionelt bornholmsk danne genitiv på *-sa* (eller *-a* ved stammeudlyd på *-s*) ved proprier (særlig maskuline), ved de med proprier funktionelt beslægtede appellativer *fâr* ‘far’ og *moer* ‘mor’ og ved visse pronominalformer samt enkelte adverbielle udtryk. I dette afsnit skal der redegøres for forholdene relaterede hertil i de forskellige undersøgte kilder. Der redegøres først for brugen ved proprier, derefter for de øvrige tilfælde.

I Tabel 14 er anført de 28 maskuline proprier, som er belagt med genitiv på *-(s)a* i BO-korpusset. Som det fremgår af tabellen, er *-sa* enerådende i 11 af tilfældene, mens man i de resterende 17 tilfælde finder et større eller mindre antal belæg med *-s* som alternativ til *-sa*.

Ser man bort fra efternavnet *Koffed* ‘Kofoed’, optræder stort set alle modeksemplerne med *-s* i stedet for *-sa* i konstruktioner som *Ola Pærs* ‘Ole Pers(en)’, hvor genitivformen er en forkortelse af et *sen*-navn. I sådanne tilfælde er konstruktioner med *-sa* langt sjældnere, men dog belagt, fx *Greta Hannesa* og *Nels Annarsa*. Endelig kan det noteres, at de to enkeltstående modeksempler til hhv. *Knudsa* og *Pâulsa* findes i kirkenavnene *Knuds/Pâuls Kjærke* ‘Knuds/Pauls Kirke’, mens de to modeksempler til *Olesa* optræder i en poetisk kontekst, hvor de metriske forhold fordrer en tostavellesform. BO-korpusset rummer også et enkelt feminint proprium med genitiv på *-(s)a*, nemlig *Agnesa* × 4 (ét modeksempl med *-s*).

Navn	på <i>-sa</i>		på <i>-s</i>	
<i>Andri(a)sa</i>	100 %	(21)	0 %	(0)
<i>Hannesa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Hânsa</i>	66,7 %	(10)	33,3 %	(5)
<i>Jinsa</i>	89,5 %	(17)	10,5 %	(2)
<i>Jonasa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Jæppesa</i>	100 %	(11)	0 %	(0)
<i>Jörnsa</i>	93,8 %	(15)	6,2 %	(1)
<i>Klawsa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Knudsa</i>	93,3 %	(14)	6,7 %	(1)
<i>Koffedsa</i>	60 %	(3)	40 %	(2)
<i>Kristiansa</i>	62,5 %	(5)	37,5 %	(3)
<i>Kâlsa</i>	100 %	(34)	0 %	(0)
<i>Lârsa</i>	78,1 %	(25)	21,9 %	(7)
<i>Martinsa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Massa</i>	50 %	(1)	50 %	(1)
<i>Mârisa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Mânsa</i>	100 %	(2)	0 %	(0)
<i>Mårtijnsa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Nelsa</i>	100 %	(17)	0 %	(0)
<i>Niklasa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Nobbesa</i>	100 %	(2)	0 %	(0)
<i>Olesa</i>	50 %	(2)	50 %	(2)
<i>Petersa</i>	66,7 %	(10)	33,3 %	(5)
<i>Pâulsa</i>	80 %	(8)	20 %	(2)
<i>Pærsa</i>	68 %	(17)	32 %	(7)
<i>Stoffersa</i>	100 %	(2)	0 %	(0)
<i>Viggosa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)
<i>Viktorsa</i>	100 %	(1)	0 %	(0)

Tabel 14. Maskuline proprier belagt med genitiv på *-(s)a* i BO-korpusset.

Dialektoptagelserne rummer blot fire eksempler på proprier med genitiv på *-sa*, nemlig to tilfælde med *Gjimmisa* ‘Jimmys’ og hvert ét tilfælde med *Kjæjlsa* ‘Kelds’ og *Petersa* ‘Peters’. Heroverfor finder man 19 tilfælde med genitivformer på *-s* fordelt på 15 personnavne, fx de hver én gang forekommende *Pâuls* ‘Pauls’ og *Pærs* ‘Pers’.

Vender vi os mod forholdene i dagens bornholmsk, har de fleste af acceptabilitetstestens informanter tilkendegivet, at de (oftest) anvender formerne på *-sa* (jf.

Tabel 15). Baseret på min egen mere eller mindre subjektive fornemmelse forekommer procenttallene mig umiddelbart for høje, men der er under alle omstændigheder ingen grund til at betvivle, at propriumformer i genitiv på *-sa* fortsat er højst brugbare i dagens bornholmsk.

ordform	+		-		+/-	
<i>Pærsa</i>	68,8 %	(11)	0 %	(0)	31,3 %	(5)
<i>Pærs</i>	37,5 %	(6)	18,8 %	(3)	43,8 %	(7)
<i>Petersa</i>	62,5 %	(10)	0 %	(0)	37,5 %	(6)
<i>Peters</i>	43,8 %	(7)	18,8 %	(3)	37,5 %	(6)
<i>Peteres</i>	0 %	(0)	93,3 %	(14)	6,7 %	(1)
<i>Olesa</i>	56,3 %	(9)	0 %	(0)	43,8 %	(7)
<i>Oles</i>	50 %	(8)	25 %	(4)	25 %	(4)
<i>Annarsa</i>	50 %	(7)	14,3 %	(2)	35,7 %	(5)
<i>Annersa</i>	37,5 %	(6)	6,3 %	(1)	56,3 %	(9)
<i>Annars</i>	0 %	(0)	35,7 %	(5)	64,3 %	(9)
<i>Anners</i>	40 %	(6)	33,3 %	(5)	26,7 %	(4)
<i>Jinsa</i>	68,8 %	(11)	6,3 %	(1)	25 %	(4)
<i>Jins</i>	37,5 %	(6)	25 %	(4)	37,5 %	(6)
<i>Ânesa</i>	53,3 %	(8)	13,3 %	(2)	33,3 %	(5)
<i>Ânes</i>	52,9 %	(9)	17,6 %	(3)	29,4 %	(5)
<i>Agnesa</i>	60 %	(9)	13,3 %	(2)	26,7 %	(4)
<i>Agnes</i>	50 %	(8)	18,8 %	(3)	31,3 %	(5)

Tabel 15. Genitivformer af personnavne. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

Det kan i øvrigt noteres, at Peter Møller, der var en ledende figur i det bornholmske målstræv fra omkring 1920 til op i 1940'erne, i bogen *Det bornholmske Sprog* (1918) anfører,

at det i bornholmsk Tale maa betragtes for rigtigt at sige: "Jensa, Hånsa, Petersa, Kålsa, Annarsa, Jens Maansa, Hans Kåffedsa, Fårsa, Moersa", osv. i Stedet for, som man nu hører: "Jenses, Hanses, Peteres, Fårs, Moers"

Den anførte alternative genitivdannelse på *-es* er belagt i alt 26 gange i BO-korpusset, hvor den i 14 af tilfældene optræder i proprialfomerne *Jortes* 'Hjorts' × 2, *Kasperes* 'Kaspers' × 2, *Munkes* 'Munks', *Peteres* 'Peters', *Raskes* 'Rasks' × 3, *Torkjeles* 'Torkilds', *Væstes* 'Vests' × 5 og *Æzberes* 'Esbers' (formerne optræder i BO og Teinnæs samt i tekster af Otto J. Lund og J.P. Kuhre).²⁷ De resterende 12 tilfælde udgøres af appellativformerne *folkes* 'folks', der er belagt ti gange i BO og Teinnæs (fx *annra folkes bælla* 'andre folks børn'), samt *markes* 'marks' og *præstes* 'præsts', der er belagt hver én gang hos Teinnæs (*en markes pæjnna* 'en marks penge' og *jâ va nera te Rö præstes* 'jeg var nede hos præsten i Rö').²⁸ Mens de enkeltstående *markes* og *præstes* ikke er belagt uden *-e-* i BO-korpusset, rummer Teinnæs og Otto J. Lunds tekster i alt otte modeksempler med *folks*.²⁹

Dialektoptagelserne rummer ingen eksempler på en sådan genitivdannelse på *-es*, og til acceptabilitetstestens enkeltstående form, *Peteres*, svarede 14 informanter, at den var forkert, mens en enkelt mente, at den var acceptabel uden at være vedkommendes egen form (jf. Tabel 15). Ingen informanter rubricerede den som deres egen form. Desværre blev informanterne ikke udspurgt om andre former på *-es*, men min umiddelbare fornemmelse er, at flere ville have sagt god for former med stammeudlyd på *-s* som *Jinses* 'Jenses' og *Hånses* 'Hanses'.

De med propriar funktionelt beslægtede appellativer *får* og *moer* er i BO-korpusset belagt med såvel *-s* som *-sa*. I det førstnævnte tilfælde er *fårsa* det almindelige (17 eksempler over for fem tilfælde med *fårs*),³⁰ mens *moers* er den mest frekvente form i det sidstnævnte tilfælde (20 eksempler³¹ over for fem tilfælde med *moersa*).

I dialektoptagelserne er *fårsa* og *fårs* nogenlunde lige frekvente med hhv. tre og fem belæg, mens *moersa* blot er belagt én gang over for syv tilfælde med *moers*.

27 Endvidere angives genitiv af mandnavnet *Åred* som *Åredes* i BO.

28 Tilfælde som *præstes* 'præsts' og *folkes* afspejler rimeligvis en ældre sprogbrug med rødder tilbage til slutningen af den gammeldanske periode (jf. Brøndum-Nielsen 1965: 21).

29 I Wimmer og Thomsen (1908: § 134) noteres det, at enkelte stærke maskuliner kan få endelsen *-es* i stedet for *-s* (der nævnes eksemplet *te Jortes*), men som det fremgår af de her anførte eksempler, kan denne endelse også forekomme i (stærke) femininer og neutrer.

30 Endvidere finder man seks tilfælde med *bæstefårsa* (ingen modeksempler med *-fårs*).

31 Heraf fire som sidsteled i komposita.

Vender vi os mod den udførte acceptabilitetstest, der er opsummeret i Tabel 16, kan det for det første noteres, at flere informanter tilkendegiver, at de både anvender former på *-sa* og *-s* (deraf de samlede procenttal på over 100 for samtlige ordpar. Interessant nok har hhv. tre og to informanter tilkendegivet, at de også bruger formerne *broersa* og *søstersa*, former der ikke synes kendt i traditionelt bornholmsk, og som først og fremmest er blevet inkluderet som en form for kontrolformer. Jeg kender dem heller ikke selv, men kan ikke udelukke, at de rent faktisk finder anvendelse hos nogle og således vidner om en øget produktivitet for *-sa* som genitivmarkør ved nære slægtskabsbetegnelser og ikke blot ved de i proprial funktion anvendte *fârsa* og *moersa* (man finder en tilsvarende brug i fær-øsk). Da brugen af *-sa* imidlertid ellers generelt synes på retur i bornholmsk, vidner svarene dog nok snarere om en usikkerhed i informanternes egen opfattelse af formene på *-sa*, hvilket i givet fald tjener som advarsel om, at nogle af informanterne måske kan have en tendens til at overvurdere deres egen brug af sådanne former.

ordform	+	-	+/-
<i>fârsa</i>	68,8 % (11)	6,3 % (1)	25 % (4)
<i>fârs</i>	46,7 % (7)	13,3 % (2)	40 % (6)
<i>moersa</i>	60 % (9)	6,7 % (1)	33,3 % (5)
<i>moers</i>	50 % (8)	12,5 % (2)	37,5 % (6)
<i>broersa</i>	20 % (3)	13,3 % (2)	66,7 % (10)
<i>broers</i>	87,5 % (14)	6,3 % (1)	6,3 % (1)
<i>søstersa</i>	14,3 % (2)	28,6 % (4)	57,1 % (8)
<i>søsters</i>	88,2 % (15)	0 % (0)	11,8 % (2)

Tabel 16. Genitiv af nære slægtskabsbetegnelser. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

Betragter man forholdene ved pronomener, som kan optræde med *-sa*, kan det noteres, at formen *hansa* i BO-korpusset er belagt 187 gange over for 226 tilfælde med *hans* (ingen bemærkelsesværdige tendenser i fordelingen), mens der i BO-kor-

pusset ikke er registreret eksempler på *dorresa*, *jærresa* og *våresa* af de ellers velbelagte pronomener.³² Der er heller ikke registreret eksempler på de af Teinnæs nævnte alternative singulære tredjepersonsformer *hansesa* og *hæjnnesa*, som ifølge Teinnæs “måske er særlig vestlandske”.³³

I dialektoptagelserne finder man en væsentlig lavere andel af belæg med *hansa*, idet man over for 40 tilfælde med *hans* blot finder to tilfælde med *hansa* (formen *hanses* er ikke belagt). Det tilsvarende feminine pronomen, *hæjnnes*, forekommer to gange, mens hverken *hæjnna* eller *hæjnnesa* er belagt. Heller ikke dialektoptagelserne rummer eksempler på *dorresa*, *jærresa* eller *våresa*.³⁴

Den udførte acceptabilitetstest indikerer, at det af de alternative former på *-sa* kun er *hansa*, der er mere frekvent, hvilket også stemmer overens med min egen fornemmelse. Det er endvidere min klare opfattelse, som også må siges at blive styrket af forholdene i dialektoptagelserne, at *hans* er en hel del mere frekvent end *hansa*, men at den sidstnævnte form fortsat står relativt stærkt i dag.

Det i afsnit 3 omtalte adverbielle udtryk *i awtesa* er i BO-korpusset kun belagt med et enkelt eksempel fra Espersens ordbog, mens man finder 26 eksempler på *i awtes*, som også er formen i det enkeltstående belæg i dialektoptagelserne. Min egen fornemmelse er, at *i awtesa* ikke anvendes i nutidens bornholmsk, hvilket også indikeres af de i Tabel 18 anførte tal fra acceptabilitetstesten.³⁵

32 For ‘vor(es)’ finder man i BO-korpusset kun *vår*, *vårt*, *våra* belagt og for ‘jer(es)’ kun *jært/jort* og *jærra/jorra*. Man finder altså hverken former på *-es* eller *-esa* i nogen af pronomenerne. Til gengæld er *dorres* (‘deres’) mere frekvent end *dorra* (242 vs. 131 eksempler).

33 For fuldstændighedens skyld kan det endvidere noteres, at BO-korpusset heller ikke rummer eksempler på *hanses*.

34 I modsætning til i BO-korpusset finder man i dialektoptagelserne adskillige eksempler på formen *våres*, idet fordelingen mellem de forskellige former er: *vår* × 4, *vårt* × 2, *våra* × 12 og *våres* × 13. På tilsvarende vis kan det noteres, at formerne på *-es* er enerådende i dialektoptagelserne for ‘jeres’ og ‘deres’ med fem eksempler på *jærres* og 32 eksempler på *dorres*.

35 Det andet adverbielle udtryk nævnt i afsnit 3, *i morresa* ‘i morges’, der af Wimmer og Thomsen omtales som et alternativ til *i morrms*, indgik desværre ikke i acceptabilitetstesten, men min umiddelbare fornemmelse er, at resultatet ville være sammenligneligt med resultatet for *i awtesa*.

ordform	+		-		+/-	
<i>hansa</i>	53,3 %	(8)	6,7 %	(1)	40 %	(6)
<i>hans</i>	56,3 %	(9)	12,5 %	(2)	31,3 %	(5)
<i>hanses</i>	0 %	(0)	71,4 %	(10)	28,6 %	(4)
<i>hansesa</i>	0 %	(0)	85,7 %	(12)	14,3 %	(2)
<i>hæjtnes</i>	88,2 %	(15)	0 %	(0)	11,8 %	(2)
<i>hæjtnesa</i>	14,3 %	(2)	35,7 %	(5)	50 %	(7)
<i>hæjtna</i>	0 %	(0)	85,7 %	(12)	14,3 %	(2)
<i>dorres</i>	82,4 %	(14)	5,9 %	(1)	11,8 %	(2)
<i>dorra</i>	26,7 %	(4)	26,7 %	(4)	46,7 %	(7)
<i>dorresa</i>	7,1 %	(1)	42,9 %	(6)	50 %	(7)
<i>våres</i>	76,5 %	(13)	5,9 %	(1)	17,6 %	(3)
<i>vår</i>	35,7 %	(5)	7,1 %	(1)	57,1 %	(8)
<i>våresa</i>	7,1 %	(1)	57,1 %	(8)	35,7 %	(5)
<i>jærres</i>	100 %	(16)	0 %	(0)	0 %	(0)
<i>jærresa</i>	21,4 %	(3)	28,6 %	(4)	50 %	(7)
<i>jærreses</i>	7,1 %	(1)	92,9 %	(13)	0 %	(0)
<i>jorres</i>	57,1 %	(8)	35,7 %	(5)	7,1 %	(1)
<i>jorresa</i>	7,7 %	(1)	38,5 %	(5)	53,8 %	(7)
<i>jorreses</i>	0 %	(0)	92,3 %	(12)	7,7 %	(1)

Tabel 17. Udvalgte pronominalformer. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

ordform	+		-		+/-	
<i>i awtes</i>	100 %	(17)	0 %	(0)	0 %	(0)
<i>i awtesa</i>	0 %	(0)	85,7 %	(12)	14,3 %	(2)

Tabel 18. Det adverbielle udtryk *i awtes(a)* 'i aftes'. Oversigt over hvad informanterne har vurderet som egne former (+), forkerte former (-) og gangbare former, der ikke er deres egne (+/-).

Som afrunding på dette afsnit kan det noteres, at man i færøsk finder en tilsvarende genitivdannelse på *-sa*, og det er interessant, at den i vid udstrækning bruges på samme måde som i bornholmsk.³⁶ I modsætning til den bornholmske konstruktion har den færøske fået en del opmærksomhed i den sprogvidenskabelige forskning inden for de senere år. Ud over dens syntaktiske status har man bl.a. diskuteret, hvorledes den er opstået. Mest udførligt er det sidstnævnte spørgsmål blevet diskuteret i Petersen 2018, hvor der på grundlag af studier af sprogforholdene i færøske ballader fra 1700-tallet argumenteres for, at udviklingen er begyndt i pronominalformerne, ved at et *-a* som en form for forstærket markør af genitiv er blevet hægtet på ældre former, hvorved man har fået udviklingerne *hans* → *hansa* ‘hans’, *hansar* → *hansara* ‘hans’, *hennar* → *hennara* ‘hendes’, *okkar* → *okkara* ‘vores’ og *tykkar* → *tykkara* ‘jeres’. I næste fase har man ifølge Petersen kunnet hægte *-a* på personnavne, fx *Jakups* → *Jakupsa* ‘Jakobs’, inden man i sidste fase efter at have refortolket dannelsen som en genitivmarkør *-sa* (og ikke *-s* + *-a*), kan hægte den på en forbindelse som *Ólavur á Heyggi’sa*. Som led i argumentationen henviser Petersen (med reference til Dahl 2010 og Josefsson 2009) til forholdene i sydvestsvenske dialekter, hvor man kan finde såvel *-a* som *-sa* som genitivmarkør. Af en note (s. 370) fremgår det endvidere, at Petersen er bekendt med Wimmer og Thomsens beskrivelse af de bornholmske former (omend de fleste af dem gengives forkert), men han er tilsyneladende ikke bekendt med Gammeldansk Grammatiks omtale af de tilsvarende ældre østdanske former. Disse former betragter Brøndum-Nielsen (1935: 23) som udtryk for en tendens i ældre østdansk til tydeliggørelse af kasus ved fremmede personnavne på *-s*, og han henviser samme sted til forholdene i senere skånsk med reference til Lech (1925: 46) samt til forholdene i fornsvensk, hvor man kan finde tilføjelse af *-a(r)* til lignende (svenske) personnavne. Forholdene i skånsk, som beskrevet i Lech (1925: 46–47), svarer i øvrigt i højere grad til forholdene i bornholmsk end til forholdene i de af Josefsson beskrevne sydvestsvenske dialekter. I skånsk og bornholmsk kan man fx ikke anvende *-a* som genitivmarkør ved personnavne med stammeudlyd på andre konsonanter end *-s* (mens man i de

36 I færøsk kunne *-sa* oprindelig også kun hægtes på “proper nouns of persons and other nouns with a similar function” (Thráinsson et al. 2004: 64–65), men senere har konstruktionen udviklet sig syntaktisk til en fraseklitik, der kan hægtes på relevante fraser/forbindelser som *Ólavur á Heyggi’sa hús* (Petersen 2018: 358). I færøsk finder man desuden også pronominalformer som *hansara* ‘hans’ og tidligere bl.a. også *hansa*, ligesom *-sa* i dagens færøsk også kan hægtes på visse andre pronominalformer som *teirra* → *teirrasa* ‘deres’ og *okkara* → *okkarasa* ‘vores’. Sådanne yngre pronominalformer forklarer Petersen (2018: 366) som et direkte resultat af, at de oprindelige former ikke længere føles som genitiviske, men har fået status af indeklinable possessive pronomener.

omtalte sydvestsvenske dialekter både kan sige *Erik-a* og *Erik-sa*, kan man på bornholmsk og skånsk kun sige *Erik-sa*).

De færøske former behøver principielt ikke at være opstået på samme måde som de ældre østdanske former, der bl.a. afspejles i dagens bornholmske sprogforhold. Det er dog påfaldende, at brugen i bornholmsk og færøsk er så ens (brug i personnavne, nære slægtskabsbetegnelser og visse pronominalformer), og selvom det muligvis blot skyldes, at genitiv i mange dialekter særlig bruges i de netop omtalte kategorier, mens man i andre tilfælde typisk foretager forskellige omskrivninger, er det fristende at forestille sig, at de faktisk er opstået på samme måde i de forskellige sprog/dialekter. Og er det tilfældet, taler det umiddelbart imod Petersens tese om, at udviklingen er begyndt i pronominalformerne, hvorfra den skulle have spredt sig til proprierne, da *hansa* og tilsvarende former ikke synes belagt i den gammeldanske periode.

5.2 Genitiv efter præpositionen *te*

I afsnit 3 blev det nævnt, at Wimmer og Thomsen noterede, at brugen af genitiv efter præp. *te* 'til' i bornholmsk er mere udbredt end i rigssproget. Dette bekræftes af forholdene i BO-korpusset, der rummer en stor mængde eksempler i form af 48 belæg med *te bys* 'til bys', 23 belæg med *te kjærk(j)es* 'til kirkes', 18 belæg med *te bors* 'til bords', *te sjös/sjøss* 'til søs' og *te sæjnns* 'til sengs', 17 belæg med *te Almijns* 'til Almindings', 14 belæg med *te bonns* 'til bunds', 11 belæg med *te folka-viners* 'til grin', ti belæg med *te ramms* 'til fælles', otte belæg med *te alters* 'til alters', *te golls* 'til gulvs' og *te rås* 'til råds', syv belæg med *te livs* 'til livs', *te måls* 'til måls' og *te sies* 'til sides', seks belæg med *te aksions* 'til aktions', *te akters* 'til agters', *te brojlløps* 'til bryllups', *te fods* 'til fods', *te gjenes* 'til givenes', *te krâus* 'til kros', *te rættes* 'til rettes', *te salls* 'til salgs', *te sijnnns* 'til sinds', *te topps* 'til tops', *te vanns* 'til vands', *te værs* 'til vejrs' og *te års* 'til års', fem belæg med *te bens* 'til bens', *te för(n)ijns* 'til førings', *te laiers* 'til lejers' og *te trættes* 'til trættes', fire belæg med *te betronijns* 'til betronings', *te brös* 'til brøds', *te delnijns* 'til delings', *te slaws* 'til slags', *te viners* 'til nars' og *te öfröls* 'til udfærdsøls' ('gravøl'), tre belæg med *te ânkens* 'til ankers', *te dörs* 'til dørs', *te falls* 'til fals', *te fordelnijns* 'til fordelings', *te gawns* 'til gavns', *te haws* 'til havs', *te hæls* 'til hæls', *te jimms* 'til hjems', *te lanns* 'til lands', *te rors* 'til rors', *te tåls* 'til tåls', *te uvinns* 'til uvens' og *te vâuns* 'til vogns', to belæg med *te âuerdâds* 'til overdâds', *te balls* 'til bals', *te blos* 'til blods', *te domms* 'til doms', *te fjæjlls* 'til fjelds', *te forsamljns* 'til forsamlings', *te gjjilles* 'til gildes', *te gårs* 'til gårds', *te hoibors* 'til højboards', *te kois* 'til køjs', *te låns* 'til låns', *te majns* 'til mands', *te orlos* 'til orlovs', *te pikks* 'til

piks', *te sågs* 'til sags', *te sjinn(e)s* 'til skins', *te spijll(e)s* 'til spildes', *te stawns/stæwns* 'til stævns', *te tijnns* 'til tings', *te unøtts* 'til unyttet', *te vinns* 'til vens' og *te ænnamåls* 'til endemåls' og ét belæg med *te arbais* 'til arbejdes', *te bâgnijns* 'til bagnings', *te brøggs* 'til brugs', *te dækks* 'til dæks', *te fors* 'til fures', *te gjenijns* 'til givnings', *te gjidenes* 'til gidenes', *te gjæstabodds* 'til gæstebuds', *te hammels* 'til hammels', *te huggs* 'til hugs', *te hælvedes* 'til helvedes', *te hæzgijlles* 'til hægildes', *te ijlebrâns* 'til ildebrands', *te kâregijlles* 'til kardegildes', *te kjijlles* 'til kildes', *te lokkes* 'til lykkes', *te lyznijns* 'til lysnings', *te mødes* 'til mødes', *te mølles* 'til mølles', *te narrs* 'til nars', *te palls* 'til pals', *te prottekåls* 'til protocols', *te rijnns* 'til rings', *te røjnijns* 'til røgnings', *te sails* 'til sejls', *te skâus* 'til skovs', *te sællskavs* 'til selskabs' og *te torrs* 'til torvs'.

I dialektoptagelserne, som udgør et noget mindre korpus, finder man blot følgende seks eksempler: *te alters* 'til alters', *te bonns* 'til bunds', *te bys* 'til bys', *te sjøs* 'til søs', *te torres* 'til tørres' og *te torrs* 'til torvs'.

Konstruktioner med *te* + et ord i genitiv har ikke indgået i acceptabilitetstesten, men det er mit klare indtryk, at de anvendes i mindre udstrækning end i BO-korpusset, uden at man dog vil studse over dem ved anvendelse selv uden for de mest gængse faste eller fossilerede udtryk. For god ordens skyld bør det fremhæves, at der naturligvis ikke menes, at præpositionen *styrer* genitiv som på ældre sprogrtrin. Der er snarere tale om, at en række frekvente udtryk med *te* + et ord i genitiv har skabt grundlag for videre brug af konstruktionen.³⁷

6 Konklusion

Undersøgelsens vigtigste resultater i relation til dens hovedfokus på enklitiseringsprocessens betydning for de morfologiske forhold er allerede opsummeret i afsnit 4.8 og skal ikke gentages her. Det skal blot konstateres, at der i alle relevante bøjningskategorier og -former i løbet af 1900-tallet er indtruffet en række morfologiske ændringer i endelsernes manifestation (i genitiv), som under ét kan forklares som udløst af genitivmarkørens overgang til en ren klitik, der kan hægtes på ordets singulære og plurale grundform.

Derudover er en række andre, mindre observationer og resultater værd at fremhæve.

³⁷Af samme grund må man regne med, at konstruktionen har været produktiv, også efter at præpositionen er ophørt med at styre genitiv i traditionel forstand. I relation til spørgsmålet om produktivitet kan det i øvrigt noteres, at flere af eksemplerne er relativt unge låneord, jf. fx *ball*, *betronijn* og *fordelnijn*.

I afsnit 4.4.1 har det på basis af belæg i BO-korpusset kunnet konstateres, at den i Rohmann 1935 beskrevne på den nordligste del af nordlandet forekommende brug af *-erna* i stedet for *-arna* i bestemte former af substantiver på *-er* rimeligvis (alleerede i 1935) har forekommet i et større område af øen, idet den af Otto J. Lunds tekster at dømme i hvert fald også har forekommet i Rutsker.

I relation til de netop omtalte former på *-arna/-erna* har det endvidere kunnet konstateres, at formerne på *-erna* i dag er udbredte på hele Bornholm (som resultat af en generel tendens til morfofonematisk forsimpning).

I relation til de alternative singulære og plurale bestemte genitivformer på *-enes* kan det for det første konstateres, at man i BO-korpusset finder flere eksempler på en ikke tidligere omtalt brug af former som *konnenes* ‘kones’ og *sønnenes* ‘søns’, hvor man syntaktisk må regne med ubestemt form efter possessive pronomener. For det andet kan det konstateres, at de særlige former på *-enes* har været kraftig på retræte i 1900-tallet (enkelte plurale neutrumformer, der af acceptabilitetstestens data at dømme synes mere frekvente, er formentlig udtryk for et andet fænomen). For yderligere bemærkninger til formerne på *-enes*, se tillæget anført efter denne konklusion.

I relation til den i afsnit 5.1 omtalte særlige genitivdannelse på *-(s)a* kan det bl.a. konstateres, at den fortsat står relativt stærkt i dagens bornholmsk ved (maskuline) *proprier* og i pronominalformen *hansa* ‘hans’, mens den i andre pronominalformer og adverbielle udtryk anvendes i ringe udstrækning eller slet ikke.

I relation til brugen af genitiv efter præp. *te* har undersøgelsen af forholdene i BO-korpusset bekræftet Wimmer og Thomsens udsagn om, at konstruktionen kan anvendes i et langt større antal ord end i rigsmålet, og at den dermed synes noget mere levende.

Endelig er det i et metodisk perspektiv værd at fremhæve, at brugen af BO-korpusset har vist sig frugtbar i relation til undersøgelsen af de lidt nyere udviklinger i den bornholmske dialekt. Dette vil man rimeligvis også kunne drage nytte af i fremtidige undersøgelser af andre hidtil underbelyste udviklinger, som er indtrufne i bornholmsk i tiden efter den traditionelle dialekts storhedstid. I den forbindelse kan det noteres, at korpussets anvendelighed utvivlsomt vil øges markant, når en stor mængde tekster skrevne af forskellige forfattere i anden halvdel af 1900-tallet efter planen vil blive føjet til BO-korpusset i de kommende år.

Tillæg: De alternative genitivformer på *-enes* – singulære eller plurale?

De alternative genitivformer på *-enes*, som er omtalt i afsnit 3 og 4.6, var genstand for en heftig og interessant diskussion i en række indlæg i Bornholms Tidende i

1953 mellem på den ene side P.K. Stibolt og på den anden side H.K. Larsen og Hans Hjort.³⁸ Indlæggen var foranledigede af en af H.K. Larsen fremsat kritik af navnet på avisens nye side med børnestof, "Bællanes Sia". Larsen argumenterede i et indlæg med overskriften "Om en Lydændring i Bornholmsk" for, at avisen burde ændre sidens navn til "Bællenes Sia" (hvilket den gjorde), idet han bl.a. skrev:

Det hedder *Bællana*, men *Bællenes*, ligesom det hedder *Pibel*, *Pibla*,
Piblana, men *Piblenes*. Ligeledes: *Manjenes*, *Konnernes*, *Horrenes*,
Smeddenes – ikke *Manjanens*, *Horranes*

Denne lydændring forklarer Larsen som resultat af, at det er lettere at udtale to ens vokaler i de to sidste stavelser (vokalen i næstsidste stavelse er ved fjernassimilation påvirket af vokalen i sidste stavelse).³⁹ Han henviser i øvrigt til Wimmer og Thomsens fremstilling og anfører, at usikkerheden omkring bøjningen formentlig skal ses i lyset af formernes sjældenhed i daglig tale.

I et opfølgende indlæg med overskriften "Endnu lidt om bornholmsk Retskrivning" udtrykker H. Hjort glæde over det nye navn "Bællenes Sia", samtidigt med at han påpeger, at den rettelig burde hedde "Bællasian".

I et andet indlæg bragt samme dag (1/12-1953) under overskriften "Om en Lydændring i Bornholmsk" leverer P.K. Stibolt til gengæld en form for modsvar til Larsens indlæg med nogle interessante betragtninger over formerne på *-enes*. Han påpeger, at han i sin barndom og ungdom på vestlandet i 1880'erne er vokset op med den genitiviske pluralisform *bællanes*, hvorimod *bællenes* var en singular sideform brugt i en bestemt funktion, eller med Stibolts ord:

en Slags Biform til den almindeligjørende Form, der vel – trods »smeddens«, »bonens«, »præstens« – var: bællinjs. Altsaa: »Den håuan e den lijla bællinjs dær«, men: [»]E der nånj, der hår sett bællenes sje?« (Barnet i Huset). Ganske den samme Forskel gjordes mellem manjanens (Mandfolkene) – manjenes (omtrent = Husbondens: ded e manjenes søvva), drenjanens – drenjenes, horranes – horrenes o. fl. –

38 P.K. Stibolt optegnede stof til Bornholmsk Ordbog i 1920'erne sammen med Th. Teinnæs (og Aage Rohmann). Lærer H.K. Larsen var særdeles optaget af den bornholmske dialekt og fungerede bl.a. som ortografisk rådgiver for dialektforfatteren Otto J. Lund (jf. afsnit 4.4.1). Hans Hjort var bl.a. en af de kendteste forfattere af dialektkomedier.

39 Det vil dermed svare til det i sproghistorisk henseende sekundære *a* i næstsidste stavelse i bestemte pluralisformer som *konnarna* (ubest. *konner*) og *gjæstarna* (ubest. *gjæster*). At en sådan tendens imidlertid langt fra er konsekvent gennemført i dialekten indikeres bl.a. af den i nærværende artikel beskrevne udvikling af *-arnes* til *-ernas* i samme ordtypes plurale genitivformer (fx *konnernas* og *gjæsternas*).

Pibel derimod bøjedes regelmæssigt: piblanes – pibelens (naar piblenes optraadte, beroede det vist paa Sprogforvirring). [...] Mit Standpunkt har altid været, at manjenes er opstaaet som en Nødform, der saa har draget de andre med sig. Men det forudsætter altsaa Flertallet manjanes.

Endvidere anfører Stibolt bl.a., at forskellen mellem hans og H.K. Larsens opfattelse af sagen kan være udtryk for regionale sprogforskelle,⁴⁰ samtidigt med, at han fremhæver, at Wimmer og Thomsens meddeler til det pågældende afsnit på trods af, at han generelt er “meget fin”, af sproglærens formuleringer at dømme “synes at røbe en vis Usikkerhed [...] paa dette Punkt”.

Efter at H. Hjort har leveret endnu et opfølgende indlæg, hvor han under overskriften “Mere om Bornholmsk” undrer sig over, at Stibolt kan anføre, at formen *bællanes* var den brugte på de kanter, hvor han færdedes (da Stibolt bl.a. kom i Hjorts hjem, hvor der blev sagt *bællenes* i pluralis), og at han heller ikke mener, at der i Wimmer og Thomsen udtrykkes tvivl om pluralisformen *bællenes*, tager Stibolt endnu engang til genmæle under overskriften “Endnu lidt Bornholmsk”. I dette indlæg betoner han navnlig to forhold, nemlig 1) at det bornholmske *a* i endelser er så afsvækket, at man “ikke altid er klar over, hvilken Vokal den talende mener”, og 2) “at Bornholmsk Ejefald i bestemt Form er saa sjælden, at man skal være ualmindelig heldig for at komme ud for den i Løbet af et Par Timers Tid.” Efter at have pointeret at hans eget sprog ikke repræsenterer noget særlig “rotnensisk”, kommenterer han yderligere på troværdigheden af oplysningerne hos Wimmer og Thomsen og de relevante formers sjældne forekomst:

Thomsen & Wimmer er ikke ret meget at stole paa i dette Spørgsmaal. For medgiver man, at det hedder *drenjanes* – en af de Genitiver, der var mest Brug for – er det ulogisk at nægte, at andre dermed beslægtede Ord mister deres *a* – tænk paa Ord som *ungana*, *hunjana* o. s. fr. Om den omstridte Endelse i vort Aarhundrede vil jeg ikke udtale mig. En Gennemgang af de endnu bevarede af mine Lommebøger vilde sikkert vise, at Th. Teinnæs og jeg paa vore mange Togter slet ikke oplevede nogen Genitiver i bestemt Form trods det meget, vi skrev op.

40 I et opfølgende indlæg “Lydændring med mere i Bornholmsk” bragt i Bornholms Tidende d. 7/12 1953 medgiver Larsen, at dette kan være tilfældet, og “at *Bællenes Sje* paa visse steder er Ental: Barnets Ske; men i det store og hele maa jeg antage, at *Manjenes*, *Bællenes*, *Horrenes*, *Drænjenes*, *Piblenes* vil blive opfattet som Flertalsformer: Mændenes – ikke Mandens osv.”

Dermed sluttede diskussionen i dagspressen, men i et tillæg til sin bornholmske fraseologi udfærdiget i juni 1954 følte Stibolt sig foranlediget til at kommentere den pågældende genitivdannelse yderligere. Han gentager de ovenfor anførte argumenter med visse uddybninger og fremsætter en endnu mere eksplicit kritik af fremstillingen i Wimmer og Thomsen (Stibolt 1953–1954: 227–228):

Wimmer & Thomsen yder os ingen Hjælp, fordi den gode Hans Mortensen⁴¹ aabenbart ingenting kan huske om dette Spørgsmaal og blander alting sammen. Han begynder med den “stærke” Bøjning og har rigtig armanes (en Form rigtignok, ingen Bornholmer bruger). Saa kommer den “svage” Bøjning med den løjerlige Form timenes, som han heller aldrig har hørt, og under den svage har han ogsaa bellenes, skønt Ordet hører ind under den stærke, da Enstavelse-Formen maa have været den oprindelige. Ordene paa *-ara* undtager han fra det ulyksalige e, skønt disse Ords hele Bøjning er noget helt forskelligt fra Bøjningen af tima. Derefter tager han a’et i den stærke Bøjning tilbage og erstatter det med e: armenes, men kan saa huske fra Gaarden hjemme, at man altid sagde drenjanes og fremhæver dette Ord særligt.

At Spørgsmaalet har kunnet forvirre en saa stiv Bornholmer som H. M., ligger i Genitivformens Sjældenhed. Men dertil kommer noget meget vigtigt: Det bornholmske a i alle Endelser er meget svagt. Der skal et skarpt Øre til at opfatte, det at det er et a i Ord som hesta, hestanes. Jeg tror, det endnu hedder bellanes ovre paa Bornholm o: at Folk i Almindelighed mener et a, men hvor tydeligt det kommer frem, er et andet Spørgsmaal.

Skal man opsummere diskussionen, kan det altså noteres, at Stibolt mener, at formerne på *-enes* overvejende er singulære former anvendt i en særlig funktion, der måske kunne beskrives som fortroliggørende, og at de dermed begrænser sig til nogle bestemte ord,⁴² mens Larsen (og Hjort) mener, at formerne primært bruges i

41 Cand. theol. Hans Mortensen (1866–1936) var én af i alt fire meddelere/kontrollanter, som Wimmer og Thomsen benyttede sig særlig meget af ved udarbejdelsen af deres bornholmske sproglære. Mortensen var præst og senere bl.a. realskolebestyrer og kæmner i Allinge (jf. Poul Andersens artikel om J. C. S. Espersen i *Dansk Biografisk Leksikon*).

42 En sådan brug minder om sprogbrugen relateret til brugen af sideformerne *bælli* og *bæll*, idet formerne ifølge BO på visse steder, bl.a. i Klemensker, skulle fordele sig således, at man primært anvender *bælli* mere kælede (som “baby” og lignende). Uden for bornholmsk minder det om den vestjyske brug af hhv. *æ* og *den* foran attributivt adjektiv i fraser som *æ gamle øg* ‘den nok så bekendte gamle hest’ over for *den gamle øg* ‘den gamle hest, modsat andre heste’, jf. Pedersen (2019: 288 m. henv.). Det må dog fremhæves, at man i bornholmsk rimeligvis ikke kan regne med egentlig komplementær distribution i fordelingen af de mere regelrette former og de alternative former på *-enes*.

pluralis (og dermed ikke i samme grad er begrænsede til bestemte ord). Begge parter medgiver dog, at formerne kan bruges i såvel singularis som pluralis, og at forskellen kan bero på regional variation. Mens Larsen går ud fra, at formerne er opstået i pluralis som resultat af fjernassimilation, mener Stibolt, at formerne må være opstået i singularis i ordet *majn* (*majnenes*), som han betragter som en “nødform”, der specifikt bruges om ‘husbonden’, og at dannelsen herfra har spredt sig til andre ord (personbetegnelser).

Betragter man diskussionen i lyset af nærværende undersøgelse, er det påfaldende, at BO-korpussets singulære former alle er personbetegnelser (*bællenes*, *konnenes*, *paienes*, *sønnes* og det substantiverede *gamlenes*), og at personbetegnelser også udgør fire af fem plurale eksempler (*bællenes* ‘børnenes’ × 3 og det substantiverede *gamlenes* ‘(de) gamles’). Det resterende plurale eksempel er *fåulenes* ‘fuglenes’, som optræder i et digt af Otto J. Lund, som meget vel kan være et resultat af H.K. Larsens korrekturlæsning (jf. afsnit 4.4.1).

Med tanke på de (singulære) personbetegnelseres dominans, og med tanke på at den af Larsen beskrevne fjernassimilation ikke er nogen entydig tendens, synes mest at tale for Stibolts udlægning. For at kunne sige noget mere sikkert om sagen, må man imidlertid inddrage et større materiale. Forhåbentlig vil den kommende udvidelse af det bornholmske skriftsprogskorpus kunne belyse sagen yderligere og muliggøre en sikrere udlægning.

Litteratur

- Ackermann, Tanja, Horst J. Simon & Christian Zimmer (eds.) 2018: *Germanic Genitives*. Studies in Language Companion Series, vol. 193. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Andersen, Poul: J. C. S. Espersen. *Dansk Biografisk Leksikon* på lex.dk. https://biografiskleksikon.lex.dk/J.C.S._Espersen. Besøgt 1.11.2022.
- Bornholmsk Ordbog*. <https://bornholmskordbog.ku.dk>. Besøgt 1.11.2022.
- Brøndum-Nielsen, Johannes 1935: *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling* 3. København: J. H. Schultz Forlag.
- Brøndum-Nielsen, Johannes 1965: *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling* 5. København: Akademisk Forlag.
- Dahl, Östen 2010: *Grammaticalization in the North: Noun Phrase Morpho-syntax in Scandinavian Vernaculars*. <https://langsci-press.org/catalog/book/73>. Besøgt 1.11.2022.
- Espersen, Johan Christian Subcleff 1908: *Bornholmsk Ordbog*. København: Bianco Lunos Bogtrykkeri.

- Herslund, Michael 2001: The Danish -s genitive: From affix to clitic. *Acta Linguistica Hafniensia* 33(1). 7–18.
- Hjort, Hans 1953a: Endnu lidt om bornholmsk Retskrivning. *Bornholms Tidende* 1.12.1953. 5.
- Hjort, Hans 1953b: Mere om Bornholmsk. *Bornholms Tidende* 2.12.1953. 3.
- Jespersen, Otto 1934. Gruppegenitiv på dansk. Poul Andersen, Aage Hansen & Peter Skautrup (eds.) *Studier tilegnede Verner Dahlerup paa Femoghalvfjerds-aarsdagen den 31. Oktober 1934*. København, Aarhus: Universitetsforlaget i Aarhus. 1–7.
- Johansen, Hans 1961: *Bornholmske Mundheld*. Rønne: Bornholms Tidendes Forlag.
- Josefsson, Gunnlög 2009: Sydvästsvensk a-genitiv – en levande relik? *Arkiv för Nordisk Filologi* 124. 187–235.
- Kjeldsen, Alex Speed 2021: Gudjimmaswenst æjlle gott gammalt borriijnholmst? Morfologisk forenkling i Gudhjem i kølvandet på pesten i 1654. *Danske Talesprog* 21. 111–129.
- Koefoed, Hans Anton 1944: *Palataalerne i Bornholmsk*. [Udgivet specialeopgave. Kopi i Manuskriptsamlingen ved Center for Dialektforskning, Københavns Universitet].
- Larsen, H.K. 1953a: Om en Lydændring i Bornholmsk. *Bornholms Tidende* 25.11.1953. 3.
- Larsen, H.K. 1953b: Lydændring med mere i Bornholmsk. *Bornholms Tidende* 7.12.1953. 4.
- Lech, Gillis 1925: *Skånemålens böjningslära*. Lund: Carl Bloms Boktryckeri.
- Leif Henriksens ordlister – En digital udgave*. Udgivet af Alex Speed Kjeldsen under medvirken af Allan Levy Olsen, Emma Marie Poulsen og Johan Ulrik Nielsen. <https://bornholmskordbog.ku.dk/q.php?p=bo/gloss/gloss/15>. Besøgt 1.11.2022.
- Møller, Peter Claudius 1918: *Det bornholmske Sprog*. Rønne: Frits Sørensens Boghandels Forlag.
- Pedersen, Karen Margrethe 2019: Bøjning. Ebba Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen & Laurids Kristian Fahl (eds.) *Dansk Sproghistorie: Bøjning og bygning* 3. Aarhus Universitetsforlag. 277–301.
- Petersen, Hjalmar P. 2018: The Possible Common Origin of the Phrasal Clitic *sa* and the Forms of Personal Pronoun *hansara* ‘his’, *hennara* ‘her’, *okkara* ‘our’, *tykkara* ‘your’ in Faroese. Malan Marnersdóttir, Eyðum Andreassen, Sanna A.

- Dahl, Tina K. Jakobsen, Erling Isholm (eds.). *Ballads. New Approaches. Kvæði. Nýggj sjónarmið*. Annales Societatis Scientarium Færoensis. Supplementum 69. Tórshavn: H. N. Jacobsens Bókahandil. 357–371.
- Rohmann, Aage 1935: En bemærkning om navneordenes bestemte form ved flertal på -er i bornholmsk. *Danske Folkemaal* 9. 50–51.
- Stibolt, Peter Kristian 1953a: Om en Lydændring i Bornholmsk. *Bornholms Tidende* 1.12.1953. 5.
- Stibolt, Peter Kristian 1953b: Endnu lidt Bornholmsk. *Bornholms Tidende* 12.12.1953. 3.
- Stibolt, Peter Kristian 1953–1954: *Udkast til en Bornholmsk Fraseologi samt til lidt Supplement til Espersens og Holms Ordlist*. I–II. Håndskrevet original opbevares ved Bornholms Ø-arkiv. Scanning tilgængelig fra <https://bornholmske-samlinger.dk/wp-content/uploads/2014/10/Stibolts-Fraseologi-Bog1.pdf> og <https://bornholmske-samlinger.dk/wp-content/uploads/2014/10/Stibolts-Fraseologi-Bog2.pdf>. Besøgt 1.11.2022.
- Th. Teinnæs' Måloptegnelser – En digital udgave*. Udgivet af Alex Speed Kjeldsen under medvirken af Allan Levy Olsen, Florian Grammel, Hanne Skovgaard, Johan Ulrik Nielsen og Rasmus Gudmundsen Bjørn. <https://bornholmskordbog.ku.dk/q.php?p=bo/gloss/gloss/2>. Besøgt 1.11.2022.
- Thrainsson, Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan i Lón & Zakaris Svabo Hansen 2004: *Faroese: An Overview and Reference Grammar*. Tórshavn: Føroya Froðskaparfelag.
- V. Holms tillæg til Espersens Bornholmsk Ordbog – En digital udgave*. Udgivet af Alex Speed Kjeldsen under medvirken af Allan Levy Olsen, Ivar Lærkesen, Johan Ulrik Nielsen, Rasmus Gudmundsen Bjørn og Troels Jørgensen. <https://bornholmskordbog.ku.dk/q.php?p=bo/gloss/gloss/5>. Besøgt 1.11.2022.
- Wimmer, Ludvig F. A. & Vilhelm Thomsen 1908: *Bornholmsk Sproglære*. I *Esper- sen* (1908: (1)–(149)).

Alex Speed Kjeldsen
Lektor, ph.d.
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
alex@hum.ku.dk